

Vakprofilering

Naam: Betül Kütük-Günes
Studentnummer 1310040
Klas: VR4B
Begeleidend docent: Rianne Tolsma
Datum 1^e aanbod: week 25
Toetsnummer: 17-VAKPROF-01

Inhoud

Verschillende visies.....	3
Mijn visie.....	4
Reflectie.....	5
Literatuurlijst.....	6
Bijlage.....	7
Opbrengst kunst 'Kunsthart'	8
Opbrengst innovatief samenhangen aanbod 'Haal meer uit je omgeving met twaalf QR-codes'	54

Verskillende visies

Volgens SLO (2015) zijn leerlingen bij beeldend onderwijs bezig met beelden en hun betekenis. Leerlingen leren dat beelden een eigen taal spreken. Maar bovenal leren ze over zichzelf; hoe ze hun waarnemingen, hun ervaringen, hun gevoelens, hun gedachten, hun fantasieën en hun ideeën in beelden kunnen vormgeven. Door de 'bril van beeldend onderwijs' ervaren zij wat beelden kunnen uitdrukken. Michael Parsons reikt vijf brillen (associatie, voorstelling, expressie, leerbaar en eigen mening) aan waardoor er naar kunst gekeken kan worden. Deze brillen zijn een handig medium om met kijkvragen gericht over beeldbeschouwen te praten (Schasfoort, 2016). Tevens leren leerlingen beeldende mogelijkheden van diverse materialen of technieken te onderzoeken en ontdekken dat zij beelddaspecten bewust kunnen hanteren om hun ideeën vorm te geven (SLO, 2015).

Op basis van de componenten uit het cirkelmodel zijn er vakinhouden en doelstellingen van een beeldende activiteit beschreven. Het cirkelmodel bevat procesgerichte didactiek en richt zich op de volgende componenten: betekenis, vorm, materie, beschouwing, onderzoek, werkwijze en reflectie.

De methode 'Laat maar zien' sluit zich hier op aan. De lessen bevatten procesgerichte didactiek. Deze methode laat kinderen kennis maken over het ontstaan van beelden en hun werking. Volgens Van Onna & Jacobse (2008) omvat beeldend onderwijs het maken en het beschouwen van beelden. Reflecteren speelt zowel bij het maken als bij het beschouwen van beelden een centrale rol. De meeste lessen zijn vanuit vakoverstijgend perspectief ontworpen en sluiten aan bij andere vakgebieden. Per activiteit wordt aangegeven met welk leergebied vakoverstijging wordt geadviseerd.

Naast de methode 'Laat maar zien' bestaat ook de methode 'Moet je doen beeldende vorming'. Deze methode gaat uit van opdrachten die uitdagend en betekenisvol zijn. De leerlingen gaan op zoek naar hun eigen oplossingen. Een kunstwerk met een verhaal en een betekenis voor de kinderen staat altijd centraal. Het hart van de methode is het (leren) verbeelden. Volgens Van Baaren (2007) heeft elke les drie pijlers betekenis geven, vaardigheden en vormgeven. Daarnaast kunnen de lessen gekoppeld worden aan andere vakken zoals aardrijkskunde, natuuronderwijs, reken- en taalonderwijs.

Zowel bij de methode 'Laat maar zien' als de methode 'Moet je doen beeldende vorming' is betekenis verlenen aan beelden bij beeldend onderwijs een uitgangspunt. Tevens bevatten de lessen van beide methodes een doorgaande lijn. De methode 'Laat maar zien' bevat lessen met procesgerichte didactiek waarbij de componenten zijn uitgeschreven. De methode 'Moet je doen beeldende vorming' gaat uit van drie pijlers betekenis geven, vaardigheden en vormgeven. Het voordeel van de methode 'Laat maar zien' is dat precies alles volgens de didactiek staat uitgeschreven waarbij de leerling zich beeldend authentiek ontwikkelt door het goed doorlopen van het creatieve vormgevingsproces. Tot slot kan bij beide methodes vakoverstijgend gewerkt worden. Een nadeel van vakoverstijgend werken is dat de basiskennis en specifieke kennis verloren kan gaan, doordat de nadruk meer op vaardigheden dan vakinhoudelijke kennis komt te liggen.

Mijn visie

Als startende leerkracht vind ik het belangrijk dat het vak beeldende vorming niet naar de achtergrond geschoven moet worden. Het vak beeldende vorming is net zo belangrijk als andere cognitieve vakken. Beeldende vorming geeft kinderen de mogelijkheid om zich te uiten. Het kind moet voldoende worden uitgedaagd tot het maken van keuzes, dit leidt meer tot eigenheid en zelfvertrouwen (Smulders & Peters, 2012). Door kinderen aan te spreken op hun eigen ervaringen van de werkelijkheid en ze vervolgens te leren die ervaringen te visualiseren zorgt ervoor dat hun visueel verbeeldend vermogen ontwikkelt (Van Jacobse & Onna, 2008). Bij beeldend onderwijs vind ik zeer van belang dat je als leerkracht de volgende aspecten in je les op elkaar afgestemd: betekenis, vorm (beeldaspecten) en materiaal. Tevens vind ik het belangrijk dat de lessen procesgerichte didactiek bevatten waarbij de leerling zich beeldend authentiek ontwikkelt door het goed doorlopen van het creatieve vormgevingsproces. Kinderen leren het meest als het aanspreekt op hun eigen leefwereld, daarom vind ik het belangrijk dat de kinderen een opdracht krijgen waarbij een betekenisvolle context is ontworpen. Zo worden ze meer geïnspireerd en die zet hen tot creatief, oorspronkelijk vormgeven. Door meer verbinding tussen de vakken in het onderwijs te creëren, zijn leerlingen meer bezig met betekenisvol leren. Deze aanpak geeft leerlingen een dieper en meer samenhangend inzicht om de leerstof groter en eigen te maken. Hierbij staat het doel 'leermotivatie vergroten vooraan'. Leerlingen zullen (denk)vaardigheden vanuit verschillende vakken ook moeten integreren (Klein, 2006).

Tot slot kan geconcludeerd worden dat bij beeldend onderwijs de leerlingen leren over zichzelf; hoe ze hun waarnemingen, hun ervaringen, hun gevoelens, hun gedachten, hun fantasieën en hun ideeën in beelden kunnen vormgeven. Door verbinding tussen de verschillende vakken en het beeldendonderwijs te maken, worden de leerlingen gestimuleerd om betekenisvol te leren en krijgen ze een samenhangend inzicht.

Reflectie

In deze module heb ik me als startende leerkracht geprofileerd in het vak kunst en in een team vormgegeven aan een innovatief samenhangend aanbod. Ik heb me verdiept in wat het belang is van beeldend onderwijs en de verschillende visies hiervan. Ik heb ontdekt dat beeldend onderwijs het visueel verbeeldend vermogen ontwikkelt door kinderen aan te spreken op hun ervaringen van de werkelijkheid en ze vervolgens te leren die ervaringen te visualiseren. Daarnaast geeft beeldende vorming kinderen de mogelijkheid om zich te uiten. Tevens heb ik ontdekt dat volgens Van Onna & Jacobse (2008) beeldend onderwijs het maken en het beschouwen van beelden omvat en dat volgens Van Baaren (2007) beeldend onderwijs drie pijlers heeft betekenis geven, vaardigheden en vormgeven. Als startende leerkracht vind ik het belangrijk dat het vak beeldende vorming niet naar de achtergrond geschoven moet worden, want het vak beeldende vorming is net zo belangrijk als andere cognitieve vakken. Daarnaast heb ik in mijn beeldende vorming lessen procesgerichte didactiek toegepast, omdat de leerling zich beeldend authentiek ontwikkelt door het goed doorlopen van het creatieve vormgevingsproces.

Overigens heb ik kennis opgedaan over het vak kunst en wilde iets betekenen in het innovatief samenhangend aanbod. Hierbij heb ik me als professional opengesteld en heb ik mijn opgedane kennis en overtuigingen in het team gedeeld. Het was voor mij als startende leerkracht een leuke uitdaging om iets te kunnen betekenen waarbij de vakken geïntegreerd werden. Door meer verbinding tussen de vakken in het onderwijs te krijgen, zijn leerlingen meer bezig met betekenisvol leren. Als leerkracht zou ik in de toekomst deze aanpak zeker willen toepassen, omdat je dan aan de leerlingen een dieper en meer samenhangend inzicht geeft waarbij dit eigen wordt gemaakt. Tot slot vond ik het een waanzinnig leermoment, omdat we als professionals een concept hebben uitgebracht waarbij we het hebben getest en bijgesteld (met geel gemarkeerd).

Literatuur

- Baaren, R. van. (2007). *Moet je doen beeldende vorming*. Utrecht: ThiemeMeulenhoff.
- Klein, J.T. (2006). A Platform for a Shared Discourse of Interdisciplinary Education. *Journal of Social Science Education*, 5, 10-18.
- Onna, J. van. & Jacobse, A. (2008). *Laat maar zien*. Groningen: Noordhof Uitgevers.
- Schasfoort, B. (2016). *Beeldonderwijs en didactiek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- SLO (2015). Leerplankader kunstzinnige oriëntatie. Verkregen op 11 juni, 2018, van <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/leerlijnen/kunstzinnige-vakdisciplines-en-cultureel-erfgoed/beeldend>
- Smulders A. & Peters, H. (2012). Beeldend op de basisschool. Verkregen op 25 mei, 2018, van http://hildepeters.nl/wp-content/uploads/2012/06/onderzoek+annelijn_hilde.pdf

Bijlage

bijlage 1 opbrengst kunst

bijlage 2 innovatief samenhangend aanbod **Haal meer uit je omgeving met twaalf QR-codes**

Kunst(H)art

Beeldend onderwijs

Inhoudsopgave

Visie	10
Reflectie ui-model	12
Opbrengst kunst	13
Hoofdstuk 1: Voorbereiding les	10
Hoofdstuk 2: Oriënteren	12
Referentiekaders	12
Introduceren en inspireren	12
Informereren	13
Interactief informeren	13
Beeldbeschouwing met een kijkwijzer	13
Instrueren	14
Een goede formulering van de probleemstelling	14

Auteurs:

Anouk Tromp
Betül Günes
Daisy Peters
Hamide Ünlu
Nicole Krooshof

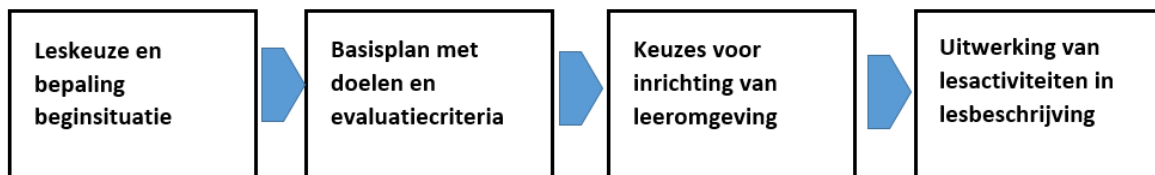

Richtlijnen over het verloop van het werkproces	14
Instructies over gebruik van materiaal en gereedschap	15
Instructies over de beeldende mogelijkheden.....	15
Instructie over de oriëntatiefase na de eerste handeling.....	15
Variëren met de volgorde	15
Hoofdstuk 3: Begeleiding van het creatieve proces.....	15
Hoofdstuk 4: Nabeschouwen en evalueren	17
Hoofdstuk 5: Materialen en werkvormen	19
5.1 Tekenen	19
5.2 Schilderen	20
5.3 Drukken	21
5.4 Collage maken	22
5.4 werken met textiel	22
5.5 Ruimtelijk construeren	23
5.6 Werken met plastische materialen	24
5.7 Werken met digitale media	25
Hoofdstuk 6: beeldaspecten	25
6.1 Ruimte	26
6.2 Kleur	26
6.3 Vorm.....	28
6.4 Textuur	29
6.5 Compositie.....	30
Hoofdstuk 7: Leerlijnen	30
Hoofdstuk 8: Leeftijdskenmerken	38
Hoofdstuk 9: Lessen kunsteducatie.....	39
Les 1.....	39
Les 2.....	41
Les 3.....	43
Les 4.....	45
Les 5.....	47
Les 6.....	49
Literatuurlijst	51
Opbrengst vakintegratie.....	53
Visie vakintegratie	55
Algemene beschrijving	58
Materialenlijst	60

Opdrachtbeschrijvingen	61
Uitvoering in de praktijk.....	73
QR-Codes	74
Screenshots presentatie Prezi	86

Hoofdstuk 1: Voorbereiding les

Om een goede les beeldende vorming te kunnen geven is de voorbereiding essentieel. Er kan gebruik worden gemaakt van de stappen in de onderstaande lesvoorbereiding in figuur 1.1.

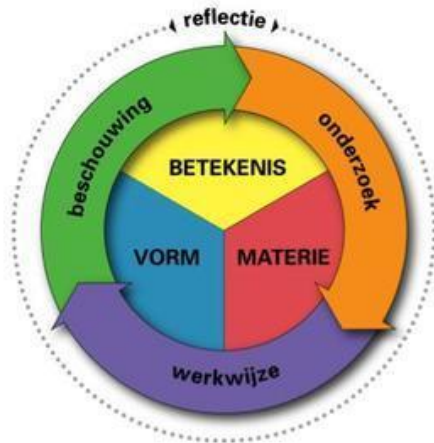

Figuur 1.1: Stappen bij de lesvoorbereiding

Beginsituatie en de lesactiviteit.

Om de beginsituatie goed in beeld te krijgen is het van belang dat er gekeken wordt naar de leeftijd en het ontwikkelingsniveau waarin de leerlingen zich bevinden, de parate kennis en vaardigheden, de leefwereld en de ervaring met het materiaal en gereedschap (Van Onna & Jacobse, 2017).

De leerkracht kan gebruik maken van het cirkelmodel (figuur 1.2) om elke component van de beginsituatie te doorlopen. Hieronder worden de componenten toegelicht.

Figuur 1.2 het cirkelmodel beeldende vorming

Betekenis: hier vraagt de leerkracht zich af wat de leerlingen al weten over dit onderwerp.

Vorm: wat hebben de leerlingen eerder geleerd rond deze beeldaspecten?

Materiaal: hebben de leerlingen ervaring met het materiaal?

Beschouwing: welk beeldmateriaal kunnen de leerlingen analyseren en gebruiken in het eigen beeldende werk?

Werkwijze: wat is de ervaring met het werkproces en de kennis van het gereedschap?

Onderzoek: kunnen de leerlingen experimenteren om te variëren?

Reflecteren: kunnen de leerlingen afstand nemen van het werk en nadenken over hun aanpak, voorkeur en keuzes?

Basisplan met doelen en evaluatiecriteria

In hoofdstuk 7 wordt er dieper ingegaan op de kerndoelen en de leerlijnen opgesteld door TULE, SLO (2006). Elke les wordt gekoppeld aan een lesdoel. Het lesdoel geeft de richting van het materiaal en uitvoering aan (Van Onna & Jacobse, 2017). Daarnaast geeft het houvast voor het evaluatieproces: in hoeverre is het lesdoel behaald?

Inrichting van de leeromgeving

Kinderen die geprikkeld worden door de leeromgeving kunnen zelfstandig veel leren. Een goede leeromgeving is te realiseren door rekening te houden met: aantrekkelijk beeldmateriaal, de organisatie van het onderwijs, de gekozen werkvorm en de opstelling in de ruimte. Daarnaast moet de leerkracht nadenken over waar het gemaakte werk wordt gepresenteerd (Van Onna & Jacobse, 2017).

Uitwerking van lesactiviteiten in de lesbeschrijving

Nadat de leerkracht heeft nagedacht over de inrichting van de les, moet de leerkracht nadenken over zijn eigen handelen tijdens de verschillende lesfasen en de tijd voor de verschillende onderdelen. De lesfasen zijn in te delen in onderwijsinhoud, behoeftes, reflectievragen en leeromgeving (Van Onna & Jacobse, 2017). Goede reflectievragen kunnen afgeleid zijn van de Taxonomie van Bloom (SLO, n.d.). Dit is terug te zien in figuur 1.3.

Bloom's Taxonomie

Figuur 1.3: Taxonomie van Bloom (2018)

Hoofdstuk 2: Oriënteren

Referentiekaders

Tijdens de oriëntatie leren de leerlingen dat ze twee referentiekaders kunnen gebruiken (Jacobs & van Onna, 2017):

1. De nieuwe kennis en inzichten over beeldende mogelijkheden noemen we het externe referentiekader.
2. De eigen zienswijze en beleving is het interne referentiekader, het persoonlijke perspectief: persoonlijke zienswijze, attitude, karakter, voorkeuren.

Tijdens de oriëntatiefase wordt vooral voorkennis geactiveerd en wordt aansluiting gezocht bij de beleving en ervaring.

Betekenis	inspireren en aanzetten tot associëren om een keuze te maken uit betekenissen. <i>Mogelijke antwoorden op vragen als: wat ga ik maken? Waar heeft het nog meer mee te maken? Wat vind ik er van? Wat wil ik er over vertellen?</i>
Vorm	informerend over de betrokken beeldaspecten. <i>Mogelijke antwoorden op vragen als: hoe wil ik het vertellen? Hoe moet het eruit zien? Waar leg ik accenten?</i>
Materiaal	instruerend over mogelijkheden bij het gebruik van materiaal en gereedschap. <i>Mogelijke antwoorden op vragen als: Waarmee kan ik het maken? Waarmee kan ik het vervormen en aanpassen naar mijn ideeën en wensen?</i>

Als leerkracht zet je de oriëntatie neer in drie i's: **inspireren**, **informerend** en **instruerend** (Jacobs & van Onna, 2017)

Introduceren en inspireren

Een introductie moet de leerlingen 'betrekken', *houvast bieden* bij betekenisgeving en een *associatief netwerk openen*.

Er zijn veel manieren om leerlingen actief met het onderwerp in aanraking te brengen (Jacobs & van Onna, 2017):

- Een kort en beeldend verhaal, goed vertelt, kan prima dienst doen als introductie, als er aandacht wordt besteed aan visuele kwaliteiten of met een meegebracht voorwerp (Arnheim, 2004).
- Je kunt als introductie ook even in de huid van een ander kruipen (drama) en als teacher-in-role direct een andere sfeer neerzetten (hoed, masker of jas) of de leerlingen ook zelf iets dergelijks laten voorbereiden.
- Een beeldende activiteit wordt natuurlijk het meest toepasselijk geïntroduceerd met een afbeelding of een voorwerp als inspiratiebron.
- Een natuur- of aardrijkskunde wandeling in de omgeving kan uitlopen op een beeldende verwerking van een aspect uit de schoolomgeving.
- Het digibord maakt het in een handomdraai mogelijk om met een stukje film of wat afbeeldingen de les te beginnen. Bij het beschouwen van een stukje film is het handig dat je de beelden even kunt stilzetten of herhalen.
- In het kader van cultuureducatie en mediawijsheid leren leerlingen bewust met vorm en inhoud van de visuele media omgaan. Ze vinden het leuk om zoekopdrachtjes te krijgen op internet en de computer (van Heusden, 2010).
- Visualiseren is een techniek die inmiddels veel gebruikt wordt. De leerlingen sluiten de ogen en de leraar leidt met een rustig verhaal de leerlingen rond in elke gewenste omgeving en laat ze de prachtigste dingen 'zien'.

Informereren

Tijdens de informatiefase geeft de leerkracht visuele informatie over beeldaspecten, de verschijningsvormen van het onderwerp. Zien, het bewust waarnemen, is een noodzakelijke schakel om te komen tot vormgeven. Samen met de leerlingen wordt verkend welke vormvariëaties er zijn binnen het onderwerp.

Interactief informeren

Visuele informatie moet kort, krachtig, helder en interactief zijn, waardoor ze actief bij de vraagstelling betrokken worden (kijktakjes: aanwijzen, vergelijken, rubriceren, voordoen, selecteren).

Beeldbeschouwing met een kijkwijzer

Bij beeldend onderwijs leer je kijken naar de vorm, de wijze waarop de zichtbare wereld zich aan ons voordoet en hoe die betekenis krijgt. Die kijkacties kun je in kaart te brengen met goede kijkvragen: de 'kijkwijzer'. De instructiefase biedt leerlingen de noodzakelijke instructies rond: de probleemstelling, richtlijnen over het verloop van het werkproces, instructies over gebruik van materiaal en gereedschap, informatie over de beeldende mogelijkheden en activeert het interne referentiekader. De instructie wordt afgesloten met aanwijzingen over de eerste handelingen van de leerling.

Voorsorteren	Spontane reactie: wat komt er in hen op als ze naar het beeld kijken?
Interpreteren	Wat is het, wat stelt het voor, wat laat het zien?
Analyseren	Wat zie je precies, hoe ziet het er eigenlijk uit?
Reflecteren	Wat is de bedoeling van het beeld, de afbeelding?
Evaluëren	Wat vind je ervan, spreekt het je aan en waarom?

Figuur 2.1 (Jacobs & van Onna, 2017).

Instrueren

Na de informatiefase krijgen de leerlingen te horen wat er van ze wordt verwacht. De leerlingen worden geïnstrueerd. Er volgt een serie heldere instructies. Instructies blijven relatief weinig hangen, daarom is het van belang om als leerkracht selectief te werk te gaan. Bepaal van de te voren welke informatie volkomen essentieel is. Veel instructies kunnen later in de begeleiding worden gegeven. Instrueren is dus kort en duidelijk uitleggen wat leerlingen moeten doen (Jacobs & van Onna, 2017)

Een goede instructie verduidelijkt de speelruimte die leerlingen hebben en vergroot daarmee hun mogelijkheden. Dat gebeurt door (Jacobs & van Onna, 2017):

- Een goede formulering van de probleemstelling
- Richtlijnen over het verloop van het werkproces
- Instructies over het gebruik van materiaal en gereedschap
- Instructies over de beeldende mogelijkheden
- Activeren van het interne referentiekader
- Instructies over de eerste handeling van leerling na de oriëntatiefase

Alles is erop gericht om de leerlingen ondersteuning te geven tijdens de ontdekkingsreis van het creatieve proces.

Een goede formulering van de probleemstelling

De wijze waarop de leerkracht de opdracht formuleert, is bepalend voor het verloop van de uitvoering van de opdracht. Het maken van een beeldend werkstuk is een probleemoplossingsproces. De leerlingen krijgen wel te horen wat ze moeten doen, maar slechts gedeeltelijk *hoe*. Leerlingen kunnen een eigen oplossing vinden door gebruik van stukjes informatie uit de oriëntatiefase:

De opdracht:

- De keuzevrijheid bij invulling van het onderwerp (eigen betekenis)
- De beeldende aspecten (vorm)
- De materiaal technische handelingen (materiaal)

Richtlijnen over het verloop van het werkproces

Het is van belang om een kort overzicht te geven van het werkproces. De leerlingen kunnen zich dan een idee vormen van wat hen te doen staat. De leerkracht maakt duidelijk wat de ene stap met de andere te maken heeft. Dit is vooral van belang bij samengestelde activiteiten. De leerlingen gaan dan eerst aan het werk met de basis of met een fragment van het werkstuk. Zonder die informatie zien ze de relatie niet met de vervolgactiviteiten (procedureel leren).

Voorbeeld:

‘Pak nu klei en een onderlegger en begin met de grote vormen van het dier dat je gekozen hebt, straks kijken we naar de houding en als laatste kijken we pas naar de huid’.

In de bovenbouw kunnen de stappen op het bord worden genoteerd. Dat helpt leerlingen zelfstandig de tijd in te delen. In de onderbouw moeten de fasen stapsgewijs door worden gelopen.

Instructies over gebruik van materiaal en gereedschap

Een goede materiaal technische instructie toont handelingen met het materiaal en het gebruik van gereedschap, die nodig zijn om gewenste effecten te sorteren en die kunnen bijdragen aan de betekenis van het werkstuk.

Als leerkracht laat je een aantal karakteristieke mogelijkheden zien:

- Hoe je met een kwast verf kunt mengen, lijnen en vlakken kunt schilderen, maar ook kunt tamponneren.
- Hoe je papier kunt kreuken, vouwen, rollen scheuren en knippen
- Hoe je kleimassa kunt induwen, met je duimen het volume ervan kunt verplaatsen en het kunt uittrekken
- Hoe karton zich wel goed naar de ene kant laat buigen, maar naar de andere kant niet (dat het kan breken)

Als leerkracht is het altijd van belang om een handeling even voor te doen. Dat moet dan op een plek die voor alle leerlingen zichtbaar is. Een 'materiaal technische instructie' toont de handelingen met materiaal en gereedschap die nodig zijn om tot vormvariaties te komen.

Instructies over de beeldende mogelijkheden

Het maken van een decoratief patroon is een beeldend lesdoel. Tijdens de beeldende instructie laat de leerkracht zien hoe patronen ontstaan, maar vooral hoe je erop kunt variëren. De leraar toont welke handelingen leiden tot vormvariaties en beeldende mogelijkheden: 'wat kun je doen met patronen en hoe?' Bij het instrueren over beeldende mogelijkheden wordt kort teruggegrepen op de informatiefase. De visuele informatie wordt nu vertaald in materiaal technische handelingen, de instructies over beeldende mogelijkheden kunnen er als volgt uitzien:

- Hoeveel kleuren groen kun je bomen in het bos geven? Kleurvariaties worden getoond met allerlei stukjes groen papier uit tijdschriften. Daarmee is een eenvoudige bos- of boomachtige vorm gemaakt. Daarna toon je hoe dat met verf gaat en de leerlingen gaan aan de slag.
- Hoe laat je zien wat licht en donker is? Een donkere krantenfoto wordt vergeleken met een lichte. Ze worden vergeleken met houtskool arceringen en vegen op een witte ondergrond.
- Hoe kun je vorm uit losse onderdelen opbouwen? Drie voorbeelden laten het verschil zien tussen een stabiele stapeling met een grote basisdoos, een ritmische verzameling kleine doosjes en een bewegende constructie.
- Hoe geef je een (dier)vorm een passende textuur? Op een gesuggereerde rug van klei worden enkele mogelijkheden getoond, die ieder een ander karakter van de rug geven.

Instructie over de oriëntatiefase na de eerste handeling

Het noemen van de eerste handeling van een leerling die er uitgevoerd moet worden als ze aan de slag gaan is erg belangrijk. Alles wordt in het werk gesteld om leerlingen een 'eigen' vormgevingsproces te bieden en goed voorbereid te laten starten. Of dat gelukt is, wordt snel duidelijk in de eerste fase van de uitvoering.

Variëren met de volgorde

In het voorgaande is een beeld geschetst waarin de les begint met de oriëntatie, bestaande uit inspireren en informeren, gevolgd door instrueren. Toch is het goed om als leerkracht met deze volgorde te leren spelen en variëren in verschillende situaties.

Hoofdstuk 3: Begeleiding van het creatieve proces

Het begeleiden van het creatieve vormgevingsproces is moeilijke taak voor de leerkracht. De leerkracht moet een helder beeld hebben van de functie in het creatieve proces van de leerlingen. De

leerkracht moet ervoor zorgen dat de volgende eigenschappen bij de leerlingen aanwezig zijn: betrokkenheid, sensitiviteit, initiatief en zelfvertrouwen, lef, openheid en flexibiliteit, frustratietolerantie en doorzettingsvermogen, humor en relativiseringsvermogen.

Bij het begeleiden van het creatieve proces maakt de leerkracht gebruik van verschillende interventies:

- beschouwingsinterventie
- materiaaltechnische interventies
- onderzoekinterventies
- reflectie-interventies

Tijdens een beschouwingsinterventie stimuleert de leerkracht het waarnemen, vergelijken en analyseren van visuele informatiebronnen. De leerkracht zorgt ervoor dat de leerlingen kritisch kijken en relaties leggen tussen vorm en betekenis. De leerkracht helpt de beeldaspecten te herkennen waardoor leerlingen nieuwe ideeën produceren. Hierbij kan de leerkracht gebruik maken van 'Beelbeschouwing met een kijkwijzer' zie hiervoor hoofdstuk 2 of 'Vijf brillen, vijf stadia' (Schasfoort, 2016):

Stadium 1: associatie

In dit stadium is het beeld voor de beschouwer een verzameling van losse onderdelen, die soms wordt ervaren als een bron van emoties.

Stadium 2: voorstelling

In dit stadium oordeelt de beschouwer een gevoel. Het beeld wordt gewaardeerd als de afzonderlijke figuren voor de beschouwer herkenbaar zijn. Wat het werkelijk voorstelt is nog onduidelijk.

Stadium 3: expressie

In dit stadium wordt het beeld vooral beschouwd als iets wat emoties kan opwekken. De beschouwer gaat ervan uit dat de maker in zijn beeld een betekenis heeft gelegd en dat de beschouwer erachter kan komen welke betekenis dat is.

Stadium 4: leerbaar

In dit stadium beseft de beschouwer dat een beeld een sociale functie heeft. De beschouwers praten over wat ze zien, over voorstelling, over beeldaspecten en over het gebruik van materialen.

Stadium 5: eigen mening

In dit stadium beseft de kijker dat hij voortdurend kritisch naar dat eigen oordeel moet luisteren. De kijker vraagt zich af hoe het komt dat anderen er anders over denken. De beschouwer zal de mening regelmatig toetsen met die van anderen. Niet om de eigen mening aan te passen, maar die van de anderen.

Tijdens een materiaaltechnische interventie helpt de leerkracht de leerling de relatie zien tussen de omgang met het materiaal en de variatie in vorm (beeldaspect). Door de stapsgewijze verwerking laat de leerkracht de materiaaltechnische mogelijkheden zien.

Tijdens een onderzoekinterventie helpt de leerkracht de leerling bij het zoeken naar eigenheid in de relatie tussen materiaal, vorm en betekenis. Onderzoekinterventies zijn gericht op het openen van nieuwe wegen: associëren, fantaseren, visualiseren, speels onderzoeken en uitproberen van variaties met de beeldaspecten, effecten met materiaal en gereedschap, beoordelen en kiezen uit onderzochte mogelijkheden, overleggen over de gevolgen van keuzes.

Tijdens de reflectie-interventie helpt de leerkracht de leerlingen de probleemstellingen en ontdekkingen te verwoorden. De leerkracht laat alternatieven vergelijken en beoordelen, en

bespreekt de eigen voorkeuren. Het is belangrijk dat de leerkracht zich plaats in de persoonlijke referentiekader van de leerlingen, want hierdoor kan de leerkracht de leerlingen beter begeleiden (Jacobse & Van Onna, 2017).

Differentiatie

Door te observeren krijgt de leerkracht zicht op de manier waarop een leerling het proces doorloopt en waar ondersteuning nodig is. Er zijn leerlingen die blijven worstelen met een probleem. Vaak is de oplossing de herhaling van informatie die eerder gegeven is. De leerling wil vaak eerst zijn frustraties kwijt en met wat extra aanmoediging kan het snel verder. Vaak zit de worsteling in de motorische handeling. Na het probleem met de leerling besproken is kan de leerkracht de handeling voordoen. Als de leerling afhaakt, probeert de leerkracht eerst duidelijkheid krijgen over wat er aan de hand is. Het probleem is vaak terug te voeren op competentie, autonomie en relatie.

Kinderen kunnen excelleren of uitvallen op onderdelen van het vormgevingsproces: visuele informatieverwerking, creatieve ingevingen of motorische vaardigheden. Bij activiteiten in tweetallen of kleine groepjes kun je combinaties maken van kinderen die elkaar in bepaalde opzichten aanvullen, bijvoorbeeld een handig kind combineren met een kind dat vaak originele ideeën heeft.

Klassenmanagement

Vooraf bepaalt de leerkracht hoe de afronding eruit gaat zien. Het vormt de verbinding tussen de uitvoering en de nabeschuiving. De leerkracht geeft informatie over wat de leerlingen kunnen doen als ze klaar zijn: met het werkstuk, met het materiaal, met de tafels en wat de vervolgactiviteit is. De leerkracht is duidelijk in de verdeling van taken en verantwoordelijkheden. Ook is het handig dat het gemaakte werk een plekje krijgt waarbij de nabeschuiving plaats kan vinden (Jacobse & Van Onna, 2017).

Hoofdstuk 4: Nabeschouwen en evalueren

Volgens De Groot en Van der Leij (2013) is het belangrijk dat leerlingen geen cijfer krijgen voor het gebruik van het materiaal of de techniek. De techniek staat in de dienst van de verbeelding. De processen, vaardigheden en houdingen bij het beeldendonderwijs zijn echter ook zo complex dat ze niet in een puntensysteem te zetten zijn (Schasfoort, 2016). Daarnaast zijn de producten van leerlingen erg verschillend. Om de kwaliteit van een product te meten hebben we het in het beeldendonderwijs over evalueren. Bij het evalueren van beeldende lessen is het van belang dat de leerkracht de leerling uitdaagt om zelf te vertellen. Wat zie ik, waar, waarom hoe. Laat leerlingen zelf hun eigen werk verklaren en laat ze je meenemen in hun gedachtegang (De Groot & Van der Leij, 2013). Bij beeldonderwijs ben je eigenlijk de hele tijd bezig met evalueren. Je observeert, praat met leerlingen en bekijkt samen hoe er verder gewerkt moet worden. Als men echt iets wilt weten, dan moeten de waarde en norm vooraf vast staan. Bij waarde kun je een doelstelling hebben, bijvoorbeeld leerlingen kunnen de kleuren aanwijzen en benoemen. Bij norm bijvoorbeeld de kleuren geel, groen en rood. Om opbrengstgericht te werken is het belangrijk om de norm en waarden vast te stellen (Schasfoort, 2016). Het proces bij beeldend is moeilijk te beoordelen. Echter kan een leerkracht wel tijdens de evaluatie meenemen welke ontdekkingen de leerlingen tijdens het proces zijn tegen gekomen. (De Groot & Van der Leij, 2013). Aspecten waar op gelet kan worden bij het evalueren en beoordelen van stelopdrachten zijn (Schasfoort, 2016):

Creativiteit	kunnen leerlingen zelf oplossingen bedenken, hebben ze zelf nieuwe ideeën.
Zelfstandigheid	kan een leerling alleen de opdracht uitvoeren, kan het zelf plannen en durft het om uit te proberen.
Concentratie	let de leerling op bij de uitleg, is het daadwerkelijk met de taak bezig.
Kennis	kan de leerling informatie verwerken, onthouden, begrijpen en gebruiken.

Inzicht	kan de leerling eigen werk en werk van een ander analyseren.
Vaardigheid	kan de leerling beeldtaal hanteren en analyseren.
Motorische ontwikkeling	kan de leerling omgaan met het materiaal en gereedschap.
Sociale ontwikkeling	kan de leerling in groepswerken goed functioneren en hierbij een eigen bijdrage leveren. Kan de leerling begrip tonen voor wat een ander heeft gemaakt.

De nabeschuiving of evaluatie na de les is om terug te kijken op de leerresultaten van de leerlingen. Echter is de vraag of de evaluatie meteen na het beeldende proces moet plaatsvinden. Dit omdat leerlingen dan nog geen tijd hebben gehad om voldoende afstand te nemen. Het beste tijdstip om met leerlingen de les na te bespreken is na een pauze. Daarbij is het handig als de werkstukken zijn uitgestald zodat iedereen de producten kan bekijken. Hierdoor ervaren leerlingen dat er veel verschillende mogelijke oplossingen zijn voor de beeldende probleemstellingen.

Het nabeschuiven heeft voor leerlingen verschillende functies:

- De nabeschuiving is voor leerlingen een moment van bewondering, verwondering en esthetisch genoeg.
- De nabeschuiving is een evaluatie, er wordt daarbij een waarde toegekend aan de kwaliteit van het leerproces. De leerlingen krijgen feedback over de mate waaraan ze zich aan de criteria hebben gehouden.
- Het kind staat centraal als vormgevende persoon. Kinderen worden uitgedaagd om aan de hand van het eigen werk te verwoorden hoe het creatieve proces is gegaan.
- Leerlingen leren bekritisieren. Ze leren genuanceerd en waardierend naar de werkstukken te kijken en daarbij een mening te vormen en deze met respect naar elkaar te verwoorden.

Het nabeschuiven kan het beste gedaan worden op de volgende wijze:

- Kijk goed naar de verschillende werkstukken. Bekijk de verschillen en overeenkomsten.
- Kijk naar wat er aan het begin van de les is uitgelegd, zie je dit terug in de werkstukken?
- Hoe heb je gewerkt en wat wilde je laten zien? Wat lukte meteen en wat lukte pas later en waardoor kwam dat?
- Wat vind je originele of leuke ontdekkingen? Bekijk dit ook bij de werken van een ander.
- Waarover ben je tevreden als je naar je eigen werk kijkt?

Naast deze 'standaard' wijze van nabeschuiven kunnen er ook andere, verdiepende, vragen gesteld worden. Bijvoorbeeld:

- Welk werkstuk spreekt jou aan?
- Probeer eens uit te leggen waarom?
- Wat laat het werkstuk naar jouw idee goed zien?
- Kun je zeggen wat voor gevoel je krijgt als je naar dit werkstuk kijkt?

Bij het evalueren kan men ook filosoferen met kinderen. Filosofie houdt zich bezig met de vragen waar geen antwoord op te vinden is. Met filosoferen is het de bedoeling dat men zo dicht mogelijk bij het antwoord probeert te komen. Het filosoferen met kinderen is vooral gericht op het zelf laten denken. Daarbij moet het onderwerp wel van betekenis hebben op de leerlingen (Bartels, 2009). Door te filosoferen met kinderen ontdekken ze meer over kunst maar ook over elkaar, want iedereen heeft een andere kijk en associaties op kunst. Om verbeelding op te roepen bij het filosoferen, kunnen vragen gesteld worden als (Van der Ham, 2018):

- Kunnen regenbogen praten?
- Kan melk vliegen?
- Moeten honden spelen?

Bij het filosoferen is het van belang dat er duidelijke afspraken gemaakt worden over de discussies die plaats kunnen vinden. De volgende afspraken zijn daarbij van belang (Bodegraven, 2000):

- Blijf bij het onderwerp
- Je hoeft het niet altijd met elkaar eens te zijn, maar respecteer elkaar
- Laat een ander uitpraten
- Luister naar argumenten
- Gebruik zelf ook argumenten
- Durf te zeggen wat je vindt, maar ook wat je voelt
- Het is geen schande om een ander gelijk te geven

Filosoferen is het vragen stellen, redeneren, ideeën ontwikkelen, argumenten bedenken en jezelf steeds blijven afvragen wat het antwoord op de vraag is (Bartels, 2009). Het filosoferen met kinderen is goed op te pakken aan het einde van een les. Je zou door te filosoferen bijvoorbeeld vast kunnen stellen bij welke criteria de beeldende opdracht af is. Is dat voor iedereen gelijk? Is dat altijd hetzelfde, of verschilt dat per tekening (Bodegraven, 2000)?

Hoofdstuk 5: Materialen en werkvormen

5.1 Tekenen

Onder tekenen verstaan we alle technieken die een visueel grafisch spoor nalaten. Objecten kunnen dus zowel grafisch als op platte vlak gerepresenteerd worden. Met lijnen kunnen er contouren getekend, grijsgradaties gearceerd, maar ook texturen, patronen en motieven weergegeven worden. Tekenen wordt meestal met een potlood gedaan (Schonau, 2011). In plaats van arceren met de punt van de stift wordt ook wel gebruik gemaakt van de zijkant. Hiermee kan er sneller een groot vlak worden voorzien van een grijs vlak. Verschillende tekenmaterialen hebben specifieke mogelijkheden en drukken een duidelijk stempel op het karakter van het beeldende werk dat ermee wordt vervaardigd. De belangrijkste voorwaarde voor de kwaliteit van het tekenwerk is misschien wel de ondergrond: goed tekenpapier (Jacobse & van Onna, 2017).

Materialen

Tekenen met potlood is daarvan wel het meest gebruikelijk. Met (kleur)potlood kan worden geschetst en gearceerd. Door drukverschil ontstaat ook licht-donkerverschil. De mate van hardheid van het potlood wordt uitgedrukt in H, HB of B (1 t/m6) waarbij 6 de hardste gradatie is. Met kleurpotlood leveren arceringen in verschillende elkaar overlappende kleuren prachtige effecten op. Viltstiften zijn er in verschillende dikte en lenen zich voor stevig gekleurd decoratief getint tekenwerk. Houtskool is ideaal tekenmateriaal omdat er makkelijk zowel tonaal (vegen) als grafisch (tekenend) mee gewerkt kan worden. Omgekeerd kunnen grijzen met kneedgom weer lichter worden gemaakt. Oliepastels zijn krijtjes van was, gevuld met pigmenten. De vette kleurlaag is in eerste instantie 'smoezelig', maar stevig doorwerken en mengen leidt tot een werkstuk dat veel weg heeft van olieverf. Droge pastelkrijtjes zijn gemaakt van kleurstoffen die door gom bijeen worden gehouden. Door de poederachtige laag kunnen kleuren met de vingers in elkaar worden gewreven waardoor menging van kleuren ontstaat (Schonau, 2011).

Voor pen en inkttekeningen worden de omsteekpen en Oost-Indische inkt gebruikt. Er kan ook expressiever met deze inkt gewerkt worden met een bamboepen, satéstokje of wasknijper (Jacobse & van Onna, 2017).

Figuur 5.1: Tekening met wasco

5.2 Schilderen

Schilderen is het aanbrengen van verf op een ondergrond. Deze handeling wordt ook wel 'verven' genoemd. Bij het schilderen moet je weloverwogen keuzes maken over de verfsoort, de ondergrond, de kwasten en penselen die gebruikt worden (Jacobse & Van Onna, 2017).

Verfsoorten

Vingerverf is verf dat met de vingers op een ondergrond wordt aangebracht. Deze manier van schilderen wordt vooral gebruikt in kleutergroepen (Schasfoort, 2016). Door te vingerverven ervaren leerlingen de basis van het schilderen. Daarbij kunnen leerlingen op ontdekkingstocht door het laten ontstaan van vormen en kleuren. Vingerverf moet dik worden aangebracht om vervolgens uitgesmeerd te worden, men werkt dan vanuit 'de vlek' om het schilderwerk op te bouwen naar 'de lijn'. Deze lijn speelt een rol bij het aanbrengen van details. Deze hoeven echter niet met de vingers aangebracht te worden, dit kan bijvoorbeeld ook met een stokje worden gedaan (Jacobse & Van Onna, 2017).

Plakkaatverf en acrylverf, deze verf soorten worden op vrijwel alle basisscholen gebruikt en wordt ook wel gouache genoemd. Met deze verfsoort kan een leerling dekkend schilderen. Aan de kleurstof (pigment) en de gom (lijm) wordt een vulstof toegevoegd om tot een mooi mengsel verf te komen. Door het vulstof te vervangen door acrylaathars wordt het schilderen op andere materialen zoals plastic of papier-maché ook mogelijk gemaakt. Een goede kwaliteit verf is van belang voor een mooi resultaat. Daarbij gaat de voorkeur naar het gebruik van palletjes in plaats van bakjes verf. Het eerst afwegen van de kwast aan tissuepapier, dan spoelen en vervolgens afdrogen voorkomt een te nat en vertroebeld schilderwerk. Water of aquarelverf is een mengsel van gom en pigment en wordt gebruikt om transparant te schilderen (Schasfoort, 2016). De verf zit vaak in een verfdoos met daarin twaalf verschillende kleuren. De deksel dient ervoor om de verf op de juiste verhouding water-pigment te mengen. Bij het schilderen met waterverf kan men kleuren in elkaar over laten lopen, ook kan er gewerkt worden in verschillende lagen (Jacobse & Van Onna, 2017). 'Ecoline' is de werknaam van Talens, deze verfsoort biedt de mogelijkheid om ervaring op te doen met het transparant en waterig schilderen waarbij kleuren in elkaar over kunnen lopen (Schasfoort, 2016). Echter is het gebruik van meerdere kleuren niet handig voor de kwaliteit van je werk. Het is belangrijk dat je bij het gebruik van ecoline het simpel houdt (Jacobse & Van Onna, 2017).

Figuur 5.2: Schilderen met aquarelverf

Voor het aanbrengen van plakkaatverf en acrylverf worden doorgaans kwasten gebruikt. De haren van kwasten worden gemaakt van varkensharen. Kwasten zijn verkrijgbaar in ronde en platte varianten met veel verschillende breedtes (Schasfoort, 2016). Voor de ontwikkeling van de schildervaardigheid is het belangrijk dat er voldoende kwasten zijn in verschillende maten. Het is aan de leerkracht om de leerling aan te leren hoe de kwast gebruikt wordt, dat men met de richting van de haren mee moet schilderen en hoeveel druk er uitgeoefend moet worden. Naast de 'gewone' kwasten kent men ook de 'tamponneerkwast', dit is een ronde kwast waarvan de bovenkant recht afgesneden zijn zodat de verf aan de top van de kwast vast gehouden wordt. Na het verven is het van belang dat kwasten niet in het water blijven staan, hierdoor worden de haren krom. Een kwast moet je goed afspoelen en daarna afdromen met een tissue en liggend of met de haren omhoog opruimen. Penselen hebben zachte haren. Deze zachten haren zijn handig voor het gebruik bij het aquarelleren. De haren van de kwast houden namelijk goed het water en de verf vast (Jacobse & Van Onna, 2017).

5.3 Drukken

Het doel van drukken is dat er van één basisvorm verschillende, vrijwel gelijke afdrukken gemaakt kan worden. Daarom dupliceren van een werkstuk moet bij deze werkvorm extra aandacht krijgen. Hieronder worden de verschillende vormen van drukken belicht.

Stempelen

Deze werkvorm is in alle groepen toepasbaar. Het materiaal bestaat uit drie onderdelen: een stempelvorm, een stempelkussen en het materiaal waarop gestempeld gaat worden. Er kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van een aardappel. De aardappel wordt gehalveerd waardoor er twee ovaalvormige stempelvormen ontstaan. Doordat het aardappelvlak nat is, moet dit doordat het kan worden afgedrukt eerst worden afgevoerd. Hier kan een tissue voor worden gebruikt. Dit is tevens het stempelkussen als er bijvoorbeeld vloeibare waterverf bijgegoten wordt. Het stempel materiaal kan variëren. Zo kan er bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van ledematen, kosteloos materiaal (doppen, kurken enzovoort), of het zelfknippen van stempelvormen uit foam.

Sjabloneren

Deze werkvorm is in alle groepen toepasbaar. Sjabloneren is het aanbrengen van een figuur op een ondergrond door gebruik te maken van een sjabloon (Sjabloon4you, 2018). Wanneer er een figuur uit een stuk papier wordt geknipt, heeft men twee onderdelen. Namelijk: het figuur en de mal. Wanneer het figuur wordt gebruikt tijdens het sjabloneren is het figuur een positief sjabloon. De mal is een negatief sjabloon (De Groot & Verlaan, 2016). Wanneer bij het sjabloneren gebruik wordt gemaakt van plakkaatverf kan dat het best gedaan worden door middel van tamponneren. Dit wordt gedaan middels een tamponneerkwart of propjes tissuepapier (Jacobse & Van Onna, 2017).

Figuur 5.3 positief (de witte kraai) en negatief (de rode kraai) sjabloon.

Afdrukken

Hieronder vallen materiaaldruk, papier- en kartondruk en linoleumdruk. Om te kunnen afdrukken moet er gebruik gemaakt worden van een roller en blockprint (Jacobse & van Onna, 2017). Blockprint is er op water- en oliebasis. Het voordeel van blockprint op waterbasis is dat gemorste inkt gemakkelijk verwijderd kan worden. Een alternatief voor blockprint op waterbasis is plakkaatverf met vloeibare glycerine of een druppeltje afwasmiddel voor de hechting (Schasfoort, 2016). Materiaaldruk kan bij kleuters worden geïmplementeerd. Linoleumdruk is vooral geschikt voor de wat hogere groepen. Hierbij moet er aandacht geschonken worden aan het positief-negatief verdeling beschreven bij sjabloneren.

figuur 5.4 materiaal druk

figuur 5.5 karton druk

figuur 5.6 linoleum druk

5.4 Collage maken

Om inspiratie op gang te brengen kan de collage als hulpmiddel gebruikt worden. Een collage is een kunstvorm die gebruikmaakt van uitgeknipte of gescheurde stukken papier, die met lijm op steviger papier of op schildersdoek geplakt worden. Hierbij kan de leerkracht, knipsels uit tijdschriften (tekst, foto's, advertenties), delen van originele foto's, tekeningen, gescheurde stukjes van een mislukte aquarel gebruiken. De techniek collage, maar dan minder letterlijk met schaar en lijm, kan ook toegepast worden in de film, muziek, (sampling) literatuur en video. Tegenwoordig wordt papier vervangen door geknipte en geplakte delen van afbeeldingen. Dit resultaat wordt digitale collage genoemd. Wanneer de leerkracht een collage wil maken met de leerlingen kan hij/zij rekening houden met (Wuite, 2012):

- Kies een thema/onderwerp dat je persoonlijk raakt.
- Kies een ondergrond voor de collage, zoals: karton, deksels van dozen, piepschuim en hout.
- Zorg voor een mooie stapel gevarieerde tijdschriften, kranten en oude (kinder) boeken.
- Scheur afbeeldingen uit dit geeft een mooi effect.
- Plak de afbeeldingen door elkaar.
- Versier de collage met andere materialen en schrijf eventueel steekwoorden erbij.

Figuur 5.7: Driedimensionale Collage

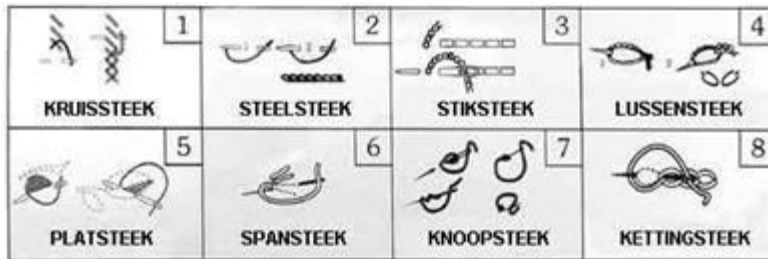
5.4 werken met textiel

Textiel is al het materiaal dat bestaat uit vezels, draden of weefsels (stoffen en lapjes) die goed vervormbaar zijn. Technieken die hier toepasbaar bij zijn, zijn: knopen, vlechten, breien, weven, naaien, borduren en appliqueren. Het is van belang dat wanneer er gewerkt wordt met textiel er gebruik gemaakt wordt van garen met de gewenste dikte (Schasfoort, 2016). Daarnaast moet bij het knippen van textiel gebruik gemaakt worden van goede scherpe stofscharen. Dit omdat bij het knippen van textiel de schaar scherper moet zijn omdat de vezel van textiel taaier is dan de papiervezel. Wanneer de stofschaar gebruikt wordt voor het knippen van papier wordt de schaar bot (Jaxobse & van Onna, 2017). Binnen het kopje vezels kan er gewerkt worden met verschillende vezels. Hieronder is de categorisering van de vezels te zien:

- plantaardige vezels: jute, katoen en linnen.
- dierlijke vezels: wol

- synthetische vezels: vulwatten.

Binnen werken met textiel kan er ook gewerkt worden met de techniek vlechten, weven en knopen. Dit is een eeuwen oude techniek. Een overeenkomst tussen weven en vlechten is dat de draden elkaar op een ritmische manier kruisen. Het verschil tussen deze twee technieken is dat bij weven wordt gewerkt met een tweedradenstelsel. Hierbij kruisen de draden elkaar horizontaal en verticaal. Bij vlechtwerk is er echter sprake van een eendraadstelsel. Hier kruisen de draden elkaar diagonaal. Borduren is vanaf groep 3 uit te voeren met een rijgsteek, waarbij gebruik gemaakt wordt van een grove stof met daarin een duidelijke gaatjesstructuur. Een vervolg op de rijgsteek zijn borduursteken als steelsteek, stiksteek, knoopsteek en kettingsteek.

Afbeelding 5.8 verschillende borduursteken.

5.5 Ruimtelijk construeren

Bij het ruimtelijk construeren voegt men meestal verschillende onderdelen samen of vlak materiaal wordt ruimtelijk gemaakt. Hierbij komen verschillende gereedschappen aan te pas en moet er extra aandacht besteedt worden aan het bevestigen van de onderdelen (Jacobse & Van Onna, 2017).

Bij het ruimtelijk construeren wordt vaak gebruik gemaakt van kosteloos materiaal zoals verpakkingen, karten, toiletrollen, flessen, piepschuim etc. Het prikken met een prikker wordt bij het ruimtelijk construeren vaak gebruikt om vlakken uit een doosje ed. te halen. Bij het bevestigen van onderdelen wordt er gebruik gemaakt van vloeibare alleslijm. Een plakstift wordt niet gebruikt omdat de hechting niet flexibel is. Paperclips en wasknijpers kunnen gebruikt worden om bij het droogproces de handen vrij te houden. Als men bij het ruimtelijk ordenen bewegende constructies wil maken, dan zorgen splitpennen voor een goede verbinding (Jacobse & Van Onna, 2017).

Bij het bewerken van plastic kan er geknipt worden. Is het plastic te dik, dan kan men een ijzerzaagje gebruiken om het plastic in de juiste vorm te krijgen. Bij het bevestigen van plastic kan lijm, maar ook ijzerdraad en splitpennen gebruikt worden (Schasfoort, 2016). Het construeren met papier en karton is eenvoudig ruimtelijk te maken, dit materiaal is namelijk goed te bouwen (Jacobse & Van Onna, 2017). Om bij dik papier of karton te bouwen moet het materiaal geritst of gerild worden. Ritsen is het licht insnijden van het karton of papier langs een lijnaal heen. Rillen is het indrukken om een plek zodat het papier of karton zich makkelijk en strak laat omvouwen. Ritslijnen zitten aan de buitenzijde, het papier/karton wordt naar buiten gevouwen, rillijnen zitten aan de binnenzijde.

Ruimtelijk construeren met metaal wordt op de basisschool nog weinig toegepast. Echter kan op een veilige en makkelijke manier met aluminiumfolie makkelijk geconstrueerd worden (Jacobse & Van Onna, 2017). Door aluminiumfolie te kreuken wordt het stevig, en laat het zich makkelijk modelleren. Naast het gebruik van aluminiumfolie kan men ijzerdraad, gaas en plaatmateriaal gebruiken. IJzerdraad is geschikt voor het maken van 'draadfiguren'. Met gaas kunnen vooraf vormen gemaakt worden om deze vervolgens met papier maché te bedekken. Als men met ijzerdraad of gaas werkt moet er met kniptangen, blichscharen, buigtangen of een metaalzaag gewerkt worden (Schasfoort, 2016). Plaatmateriaal dat op de basisschool gebruikt wordt is blik. Dit is echter gevaarlijk materiaal omdat leerlingen zich hier makkelijk aan verwonden. Voor kinderen in de hoogste groepen van de basisschool kan er ook gesoldeerd worden. De delen die gesoldeerd moeten worden moeten vetvrij

gemaakt zijn met soldeerzuur. Volgens moeten de delen met de soldeerbout verhit worden en met een soldeerdraad aan elkaar verbonden worden (Jacobse & Van Onna, 2017).

Het laatste materiaal dat gebruikt kan worden om ruimtelijk te construeren is hout. Met hout kunnen kinderen figuurzagen. Leerlingen schuren het hout en bevestigen het vervolgens met alleslijm. Men kan ook hout bevestigen met spijkers. Echter werken leerlingen op school vaak met hout dat gemakkelijk splijt, daarom gaat de voorkeur uit naar houtlijm (Jacobse & Van Onna, 2017). Bij de bevestiging van hout kan er ook gebruik worden gemaakt van pen-en-gatverbinding (Schasfoort, 2016).

Figuur 5.9: Ruimtelijk construeren met papier en karton.

5.6 Werken met plastische materialen

Jacobse en van Onna (2017) geven aan dat plastische materialen in zachte vorm gekneet en gevormd kunnen worden. Wanneer het verhit wordt of droogt wordt het materiaal hard. In het basisonderwijs wordt vaak gebruik gemaakt van de plastische materialen:

- Boetseerlei: wordt ook wel fijne chamottelei genoemd. Er wordt op basisscholen veel mee gewerkt omdat het goed te boetseren is en gemakkelijk te bewaren.
- Draaikleii: wordt ook wel pottenbakkerslei genoemd. Een tamelijk fijne klei die niet veel op basisscholen wordt gebruikt.
- Plasticine: het is gekleurde klei gemaakt van kneedbaar plastic. Het kan hergebruikt worden en het droogt niet snel uit.
- Brooddeeg: wordt ook wel zoutdeeg genoemd. Het kan zelf gemaakt worden met water, bloem en zout.
- Gips: wordt vaak gegoten tot een vorm en gebakken om het uit te harden.
- Papier-mach e: er kunnen grote boetseerwerken van worden gemaakt. Vaak wordt er een driedimensionaal figuur gemaakt van gaas. Door krantenpapier te scheuren en het op het gaas te plakken met behangplaksel kan het figuur bedekt worden. Na dat het figuur opgedroogd is kan er nog met verf overeen worden gewerkt.

Schasfoort (2016) geeft aan dat het belangrijk is dat erbij plastische materialen ontdekt wordt hoe het materiaal reageert op bewerkingen met de hand. De temperatuur is hierbij van groot belang. Wanneer natuurklei uit een bak wordt gepakt, is het vaak nog koud en hard van structuur. Naarmate het materiaal meer warmte krijgt door het bewerken met de handen, wordt het makkelijker om te kneden. Naast het werken met de handen kan het materiaal ook bewerkt worden met stokjes, messen, spatels of een deegrol. Klei kan het beste bewaard worden in een afgesloten ruimte bijvoorbeeld een emmer met deksel of plastic. Als het klei te droog is kan het met wat water weer kneedbaar worden gemaakt.

Figuur 5.10: fantasiedier van boetseerlei

5.7 Werken met digitale media

We leven in een tijd waarin beelden overal digitaal worden vervaardigd. Fotograferen met een smartphone of eenvoudige camera kunnen de jongsten al. Toch behoort het wat extra stappen om kinderen bewust te maken van de mogelijkheden bij het fotograferen (uitsnede, afsnijding, standpunt). Veel kinderen in de hogere groepen kunnen al basale manipulaties toepassen op de computer. Er zijn verschillende tekenprogramma's, zoals Paint en Artweaver waar kinderen met plezier mee werken. Naast tekenprogramma's zijn er ook vectorprogramma's. Vectorprogramma's zijn met name geschikt voor grafisch werk waar het gaat om lijnen, vlakken en tekst (Schasfoort, 2016). Het maken van een fotostripverhaal is een mooi middel waarin de inzichten uit verschillende vakgebieden samenkomen: taal, drama, beeldend en mediawijsheid. Animeren vinden kinderen spannend. Het is een kwestie van een figuur consequent en gedisciplineerd in een even andere positie plaatsen en fotograferen. Dat kan met trekpopachtige figuren in het platte vlak, maar ook ruimtelijk met kleifiguurtjes. De ingeladen foto's in een filmprogramma (bijv. MovieMaker) leveren de leukste korte filmpjes op (Van Jacobse & Onna, 2017).

Hoofdstuk 6: beeldaspecten

Iemand die beeldend vormgeeft, moet verschijningsvormen kunnen manipuleren.

Verschijningsvormen zijn opgebouwd uit beeldaspecten: ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie.

Kennis van de (variaties op) beeldaspecten stelt je in staat gericht de verschijningsvorm van een werkstuk te beïnvloeden ofwel 'beeldend vorm te geven' (Ganzeboom, 2003)

Hier volgt een overzicht van de beeldaspecten.

Figuur 6.1: Beeldaspecten

Ruimte	Kleur	Vormsoort	Textuur	Compositie
<i>Vormgeven aan ruimte</i>	<i>Kleurenleer</i>	<i>Vormsoorten</i>	<i>Huid en de geleiding van het oppervlak</i>	<i>Ordenende handelingen</i>
Ruimte innemen	Kleur-eigenschappen	Verschijningsvormen		Groeperen en rangschikken
Ruimte doorsteken	Kleurnuances en contrasten	De wijze van ontstaan	<i>De weergave van het oppervlak</i>	Construeren
Ruimte omvatten	Basiskleuren en mengen	De functie		<i>Het effect van ordeningswijzen</i>
<i>Ruimtesuggestie op het vlak</i>		Hetgeen ze uitdrukken		Kader als uitsnede
Lichtval	<i>Kleurbeleving</i>			Rust
Standpunt en horizon	Beleving	<i>Ruimtelijk karakter</i>		Beweging
Plaats in het grondvlak	Functie	Ruimte-innemende vormen		Contrast en nuance
Overlapping	Betekenis en symboliek	Ruimtedoorstekende vormen		Herhaling, ritme en patroon
Grootteverschil	<i>Toonwaarde en lichtval</i>	Ruimte-omvattende vormen		<i>Decoratie</i>
Kleur en textuur				Versiering en ornament
		<i>Vormen in het vlak</i>		Stileren, spiegelen en roteren
		Contour en lijn		
		Figuur en restvorm		

(Jacobse & van Onna, 2017).

6.1 Ruimte

We kijken hieronder naar: vormgeven aan ruimte en ruimtesuggestie op het platte vlak.

Vormgeven aan ruimte (Jacobse & van Onna, 2017). Bij het maken van ruimtelijke beeldende werkstukken hanteren we drie categorieën (Jacobse & van Onna, 2017):

- Ruimte innemen; er wordt vormgegeven aan het volume; kneden, toevoegen of wegnemen van materie.
- Ruimte doorsteken; ruimtelijke beelden waarbij de massa nauwelijks een rol speelt, maar waarbij het vooral gaat om het aangeven van de ruimte in richtingen. Het is vaak een zo licht en sterk mogelijk ruimtelijk lijnenspel (skelet of constructie).
- Ruimte omvatten; het gaat hier om vormgeven aan containers in de ruimste zin van het woord (dozen, huizen, kleding, enzovoort).

Ruimtesuggestie op het vlak

Met de volgende mogelijkheden kun je ruimte op het platte vlak op een eenvoudige manier suggereren (Jacobse & van Onna, 2017):

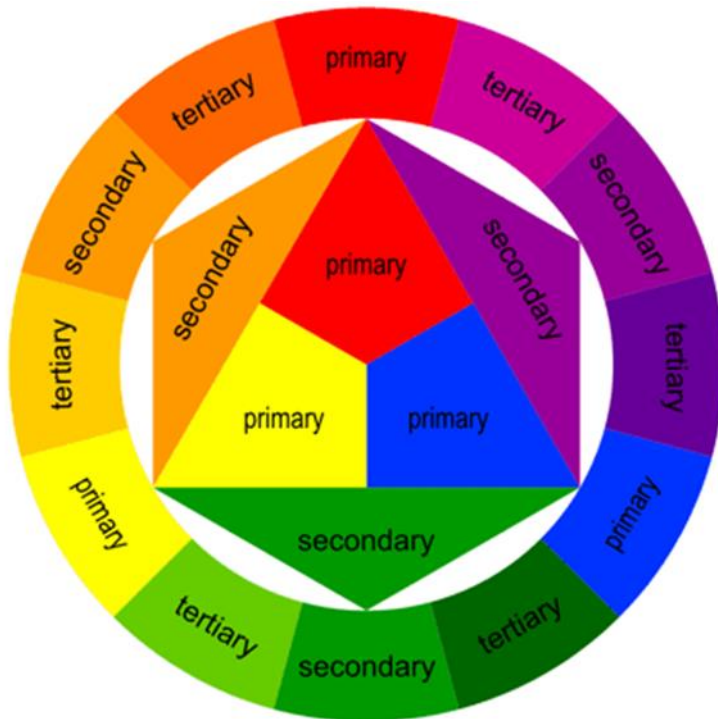
- Lichtval: als er binnen de contour van een vorm licht en donker aangebracht wordt, dan krijgt de vorm volume
- Standpunt en horizon: het standpunt van de kijker is van doorslaggevende betekenis bij de uitdrukking van ruimte op het platte vlak. Deze manieren van ruimteweergave worden respectievelijk ook wel vogelvlucht- en kikvorspectief genoemd.
- Plaats in het grondvlak: de lagere plaatsing van de dingen betekent dichterbij, de hogere verder weg.
- Overlapping: objecten kunnen voor en achter elkaar staan.
- Grootteverschil: kleur- en textuurgradiënt: andere manieren om de ruimtesuggestie op het platte vlak te versterken, hangen samen met de beeldaspecten kleur, textuur en contrast.

Er zijn een aantal soorten van ruimtelijke werkjes:

- ruimte-innemend als boetseerwerkstukken (klei, papier-maché)
- ruimtedoorstekend als constructief werk met takken, hout, textiel, satéprikkers en papierstroken
- ruimte omvattend als werk met kosteloos materiaal, vaak dozen, papier- en kartonbouwwerken en keramiek (potten van klei) (Ganzeboom, 2003).

6.2 Kleur

Kleur is de waarneming van licht. Bij beeldende vorming moet vaak overwogen worden welke kleur er wordt gekozen. Kleur speelt een belangrijke rol in de beleving. De helderheid van de kleur zegt iets over de mate waarin het licht wordt weerkaatst (Jacobse & van Onna, 2017). Kleurzuiverheid is een kleur afkomstig van slechts twee primaire kleuren. Wanneer hier wit, zwart of een derde primaire kleur aan toegevoegd wordt gaat een stukje zuiverheid verloren. Zuiverheid en verzadigen van de kleur betekend hetzelfde (Schasfoort, 2016). Zo ontstaan er pastelkleuren (Jacobs & van Onna, 2017). De kleurencirkel van Johannes Itten is goed te gebruiken bij het ordenen van kleuren. Middenin staat de drie primaire kleuren: rood, geel en blauw. Daaromheen staan de mengkleuren, ook wel secundaire kleuren genoemd: oranje, groen en violet. Aan de buitenrand zijn de tussengradaties te zien, de tertiaire kleuren (BWI SCB, 2015).

figuur 6.2 kleurencirkel van Itten.

Elk contrast tussen kleuren heet kleurcontrast. Reclames maken bijvoorbeeld gebruik van een complementair contrast. Hierbij wordt er gebruik gemaakt van kleuren die in de cirkel tegenover elkaar staan, zo springt een object er in beeld uit ((Jacobse & van Onna, 2017; Schasfoort, 2016). Daarnaast kan er gebruik worden gemaakt van licht-donkercontrast. Hierbij wordt er gebruik gemaakt van lichte en donkere kleuren of tinten van een bepaalde basiskleur. Een andere vorm van contrast is het warm-koud contrast. De kleuren oranje, bruin, rood en geel worden als warm ervaren. De koude kleuren zijn: blauwgroen en blauw. Wanneer een warme kleur naast een koude kleur wordt gezet, wordt dit warm-koud contrast genoemd (Schasfoort, 2016). Felle kleuren, ook wel primaire kleuren genoemd, kunnen de basis voor vele andere kleuren vormen (Jacobse & van Onna, 2017). Menging is een activiteit die als doel heeft om nieuwe kleuren te laten ontstaan. Bij menging moet er niet alleen gedacht worden aan het mengen van twee kleurstoffen. Pointillisme is een vorm van menging waarbij er stippen naast elkaar worden gezet, zonder de kleurstoffen te mengen, waarbij er een nieuwe optische kleur wordt gemaakt (Jacobse & van Onna, 2017).

Figuur 6.3 pointillisme

6.3 Vorm

Een object die ruimte inneemt in zijn omgeving wordt een vorm genoemd. Een vorm wordt herkend door randen/ruimtelijke begrenzing. Een vorm kan verschillende uiterlijke kenmerken bezitten (Beeldacedemie, n.d.).

Vormaspecten

Figuur 6.4 Portret van L.N. Delekorskava, Henri Matisse, 1947

Vormsoort	Uiterlijke aspecten	Voorbeeld
Vormen in het vlak	Een vorm kan vlak of ruimtelijk zijn. Een vlakke vorm is tweedimensionaal en heeft een lengte en breedte. Een vlak wordt van één kant bekeken. Door de contour en lijn en door figuur en restvorm, kan onderscheid gemaakt worden tussen figuren en achtergrond op platte vlak.	
Ruimtelijke vorm	Een ruimtelijke vorm neemt ruimte in, want deze is driedimensionaal en heeft dus een lengte, breedte en diepte. Een ruimtelijke vorm kan van verschillende kanten bekeken worden. Bij ruimtelijke figuren wordt er onderscheid gemaakt tussen ruimte-innemende vormen, ruimtedoorstekende vormen en ruimteomvattende vormen (Van Jacobse & Onna, 2017).	 <p>Constantin Brancusi, Poort van de kus, 1938</p>
Organische vorm	Vormen die gebaseerd zijn op menselijke, dierlijke en plantaardige vormen worden organische vormen genoemd. Er zijn geen duidelijke rechte lijnen.	 <p>Salvador Dalí, Volharding der herinnering, 1931</p>
Geometrische vorm	Geometrische vormen worden gemaakt met een liniaal of passer en zijn vlak (tweedimensionaal). Het zijn meetkundige vormen/wiskundige figuren zoals een cirkel, rechthoek of driehoek. Ruimtelijke geometrische vormen worden stereometrisch genoemd, zoals een piramide of kubus.	 <p>Claes Oldenburg, Geometric-</p>

		mouse scale, 1975	
Symmetrische vorm	Een symmetrische vorm kan gespiegeld worden rond een (of meerdere) symmetrieas(sen). Het gaat dan meer om een gelijkmatige verdeling van beide kanten van de as en hoeft niet precies te zijn. Symmetrische vormen geven een rustige en gebalanceerde indruk (Beeldacademie, n.d.).		Paul Feeley, Corfu, 1962
Open vorm	Een open vorm bestaat uit veel gaten en openingen. Bij een open vorm kan je deels de binnenkant zien en het lijkt lichter te zijn dan een gesloten vorm.		Mark di Suvero, Mayakovsky, 1976
Gesloten vorm	Een gesloten vorm is het tegenovergestelde van een open vorm. Deze vorm heeft vrij weinig openingen of gaten. De binnenkant van de gesloten vorm kan je niet zien. Deze vormen voelen zwaarder en massiever aan dan een open vorm.		Constantin Brancusi, The Newborn Version I, 1920
Massieve vorm	Een vorm dat helemaal van één materiaal is gemaakt noem je een massieve vorm. Deze vorm is zwaar en stevig, omdat de vorm niet hol is, zoals betonnen blokken.		Matt Calderwood, beton, n.d.
Holle vorm	Een holle vorm is het tegenovergestelde van massieve vorm. Een holle vorm heeft een lege ruimte binnenin, zoals een voetbal of een kast (Beeldacademie, n.d.).		Judith van den Boom en Sharon Geschiere, knottes-modern-vase-design, n.d.

6.4 Textuur

Het draait bij textuur volgens Jacobse & Van Onna (2017) om het waarnemen van een oppervlakte. De leerling gebruikt met name de zintuigen voelen en zien. Een schilderij gemaakt van plakkaatverf voelt anders als de textuur van een schilderij gemaakt met waterverf. De oppervlakte van een kunstwerk van klei ziet er anders uit als een kunstwerk gemaakt van steen. Verschillende texturen kunnen verschillende belevingen geven aan het kunstwerk. Het is van groot belang dat er geëxperimenteerd wordt met verschillende materialen en de textuur die bereikt kan worden. Verschillende texturen ontdekken kan bijvoorbeeld met papier en wasco. Neem het papier en wasco mee naar buiten. Leg het papier op allerlei verschillende ondergronden (steen, boomschors, grint). Ontdek welke structuren er ontstaan wanneer er met wasco over het papier wordt gegaan. Naast het

werken op papier kan er ook gewerkt worden met stof. Het is een materiaalsoort waarbij textuur veel verschillende dimensies kan hebben (glad, ribbel, stug, ruw). Bij het voelen van de stof of het knippen van de stof kan al opgemerkt worden welke structuur het bevat. Stofuitdrukking is een term die hierbij veel gebruikt wordt. Het materiaal wordt met een ander materiaal uitgewerkt, waarbij dezelfde uitdrukking van de stof wordt gerealiseerd. Zelf texturen maken bijvoorbeeld met klei. Bewerk de klei met verschillende gereedschappen en ontdek welke texturen er ontstaan (Kunstbank, 2018).

6.5 Compositie

Vormen kunnen op verschillende wijze op zowel plat vlak als ruimtelijk geordend worden. Dit wordt ook wel de compositie genoemd. Wanneer men werkt aan de compositie moet er rekening gehouden worden met verschillende invalshoeken (Van Onna, & Jacobse, 2017):

- Ordenende handelingen, het ordenen van dingen in een ruimte kan op veel verschillende manieren worden gedaan. Daarbij moet gelet worden op de schoonheidsbeleving, maar moet er ook gekeken worden naar de functionaliteit. Als er verschillende vormen of objecten worden samengesteld, wordt er gesproken van een constructie. Bij een constructie moet men ook nadenken hoe deze wordt vormgegeven en bevestigd.
- Effect van ordeningswijzen, door specifiek bezig te zijn met de opbouw van het kunstobject kunnen er verschillende ordeningsprincipes of – regels gebruikt worden. Deze worden gebruikt om een object juist levendiger of rustiger te maken. Bij het platte vlak moet de maker bepalen welke uitsnede er wordt getoond. Daarbij wordt grotendeels de compositie bepaald. Om rust of orde te creëren moet er een duidelijke organisatie zijn waarbij vooral horizontale en verticale richtingen worden gebruikt, er moet een grote samenhangende vorm zijn en de symmetrie die zorgt voor een balans in het beeld. De orde zegt iets over de herkenbaarheid van de bouwwijze. Men spreekt dan ook wel van structuur. Om juist beweging in de compositie te brengen moet men vooraf nadenken over het materiaal en de bevestiging, daarbij zijn diagonale richtingen, ritmische gefragmenteerde vormen en asymmetrie belangrijk om beweging aan ten brengen (Schasfoort, 2016). Contrast en nuance zijn ook belangrijk in de compositie. Contrast is een ander woord voor tegenstelling. Belangrijke contrasten die in een werk terug komen zijn, koud-warm, organisch-geometrisch, textuur, ritme ordening etc. Contrasten trekken de aandacht. Richting, volgorde, intervallen, contrasten en proporties kunnen in de herhaling de uitdrukingskracht van een werk bepalen (Van Onna, & Jacobse, 2017).
- Decoratie, versiering en ornament hebben dezelfde esthetische functie, namelijk de verfraaiing van een werk. Deze decoratie pas je toe door alle mogelijk beeldaspecten te gebruiken (vorm, kleur, licht- donker etc.).

Er kan gezegd worden dat de compositorische mogelijkheden als herhaling, tegenstellingen, richting, esthetische effecten een belangrijke rol spelen in zowel het platte vlak als in ruimtelijke figuren (Van Onna, & Jacobse, 2017).

Hoofdstuk 7: Leerlijnen

Tule (2018) heeft kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie ontworpen:

Kerndoel 54: De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Kerndoel 55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

Kerndoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Leerlijn A: Algemeen (Let op! In deze leerlijn wordt alleen gekeken naar de kunstzinnige disciplines. De onderwerpen objecten uit het verleden, rituelen en gebruiken en verhalen worden niet in dit document opgenomen).

Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.

Groep 1 en 2	Kerdoel 54 Kerdoel 55 Kerdoel 56	Leerlijn A: Algemeen Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.
Groep 3 en 4	Kerdoel 54 Kerdoel 55 Kerdoel 56	Leerlijn A: Algemeen Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.
Groep 5 en 6	Kerdoel 54 Kerdoel 55 Kerdoel 56	Leerlijn A: Algemeen Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.
Groep 7 en 8	Kerdoel 54 Kerdoel 55 Kerdoel 56	Leerlijn A: Algemeen Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.

Groep 1 en 2

Kerdoel 54: De leerlingen beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren	betekenisvolle onderwerpen en thema's	
	betekenisvolle onderwerpen voor beeldende werkstukken uit de directe belevings sfeer van de kinderen. Bijvoorbeeld: mensen, dieren, figuren uit verhalen, thuis, de natuur, feest, seizoenen, kleding, speelgoed, gebouwen, voertuigen, eten, gebruiksvoorwerpen, maskers.	
	beeldaspecten	voorbeeld activiteiten
	ruimte	ruimtelijk bouwen.
	ruimte suggesties op het vlak	plaatsing van figuren op het vlak.
	kleur	kleurennamen, soorten kleuren
	vorm	vormsoorten, vormkenmerken, lijn als contour
	textuur	verschillen in textuur
	compositie	groeperen op vorm, kleur, textuur
	materiaal en techniek	voorbeeld activiteiten
	tekenen	tekenen met potlood, kleurpotlood, viltstift, waskrijt en bordkrijt.
	schilderen	schilderen met vingerverf, plakkaatverf en gekleurde inkt.
	drukken	stempelen met aardappels, kurken en werken met sjablonen.
	collages maken	knippen, scheuren en plakken met verschillende soorten papier, waaronder zijdevloei en sitspapier.
	werken met textiel	repen knippen van textiel, rijgen met naald en draad.
	ruimtelijk construeren	werken met kosteloos materiaal, bouwen met blokken, werken met constructiemateriaal.
	werken met plastisch materiaal	boetsen met plastische materialen, plasticine, natuursklei en brooddeeg, spelen met zand en water.

werken met digitale media foto's maken (digitaal), op de computer werken met eenvoudige tekenprogramma's.

Kerdoel 55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren. kijken/luisteren naar en praten over eigen werk en dat van hun groepsgenootjes.

Kerdoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis oer en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Leerlijn A: De algemene leerlijn

cultureel erfgoed is gerelateerd aan verschillende vakgebieden. In groep 1/2 worden vooral onderwerpen uit de directe en nabije omgeving van de kinderen onder de aandacht gebracht.

kunstzinnige disciplines beeldcultuur van kinderen (bijv. kleding), prentenboekillustratie kunstwerken in de klas. (bijv. tekeningen), Betekenis geven: associaties van kinderen bij beelden, muziek en geluiden, spel en beweging en gebruiksvoorwerpen

Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.

betekenisvolle onderwerpen en thema's In groep 1/2 is vooral aandacht voor beelden en beeldende kunst uit de directe omgeving van kinderen.

beeldende kunst, architectuur en vormgeving in de directe omgeving. schilderkunst, beeldhouwkunst, architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld huizen. kunstenaars uit verschillende disciplines. de verschillen in werkwijze van deze kunstenaars.

hierbij is aandacht voor de betekenis. beeldcultuur van kinderen, bijvoorbeeld televisie. associaties van kinderen bij beeldende kunstwerken en gebruiksvoorwerpen. Speels verkennen van beelddaspecten, materialen en technieken.

Groep 3 en 4

Kerdoel 54: De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken om er

betekenisvolle onderwerpen en thema's

als groep 1/2 +, de onderwerpen uit groep 1 en 2 komen soms weer aan de orde, maar dan op een ander niveau, ook wordt aandacht besteed aan: het verbeelden van de gerichte waarneming, symbolen, logo's, decoraties en versieren van details.

beelddaspecten

ruimte
ruimte suggesties op het vlak
kleur
vorm

voorbeeld activiteiten

omsloten ruimte (potjes, tenten, huizen, kastelen).
grondlijn
kleurnuances en kleurcontrasten, gevoelswaarde van kleuren (vrolijke, sombere, koele, warme).
vormsoorten (kubus, cilinder, piramide, kegel, enz.),
lichaamsvormen van mensen en dieren ruimtelijk

	weergegeven, lijnen als textuur, decoratie en arcering.
textuur	texturen als afdruk
compositie	ritme en herhaling van vormen
materiaal en techniek	voorbeeld activiteiten
tekenen	tekenen met pen en Oost-Indische inkt.
schilderen	beschilderen en versieren van werkstukken.
drukken	eenvoudige druktechnieken textiel- en kartondruk.
collages maken	collages van verschillende soorten papier, waaronder ook bedrukt papier.
werken met textiel	vormen knippen van textiel, weven, vlechten, omwikkelen en knopen met draden en stroken van textiel.
ruimtelijk construeren	constructie- en verbindingstechnieken met papier en kosteloos materiaal (lijmen met gebruik van plakranden, inknippen en inschuiven, splitpennen en tape gebruiken), bewegende objecten van constructiemateriaal.
werken met plastische materialen	boetsen uit één stuk (lichaamsvormen van mens en dier, voorwerpen als potjes en vaasjes).
werken met digitale media	(digitale) foto's maken, op de computer werken met eenvoudige tekenprogramma's.

Kerdoel 55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

als groep 1/2 +
kijken/luisteren naar en praten over eigen werk en dat van hun groepsgenoten met aandacht voor verschillen in ontwerp, vormgeving en presentatie.

Kerdoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Leerlijn A: Algemeen

cultureel erfgoed is gerelateerd aan verschillende vakgebieden. In groep 3/4 komen onder meer onderwerpen uit oriëntatie op jezelf en de wereld, taal en kunst aan de orde.

kunstzinnige disciplines

als groep 1/2 + beeldcultuur van kinderen, fotografie, keramiek, schilderijen en beelden in de directe omgeving, kunstenaars en ambachtslieden uit verschillende disciplines.

Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.

betekenisvolle onderwerpen en thema's.

In groep 3/4 wordt aandacht besteed aan de verschillende werkomgevingen van kunstenaars en aan de verschillende manieren van werken. Ook de relatie tussen vorm en functie van het kunstwerk komt aan de orde.

beeldende kunst, architectuur, en vormgeving in de

als 1/2 + fotografie, keramiek, vormgeving, architectuur, omgevingsvormgeving, bijzondere gebouwen, vervoermiddelen, kunstenaars uit verschillende disciplines.

directe omgeving.	verschillen in werkomgeving, werkwijze, inspiratiebronnen, creatieve processen, kunstenaar als beroep, beeldcultuur van kinderen.
hierbij is aandacht voor de betekenis.	verhalen van kinderen bij beeldende kunstwerken/ gebruiksvoorwerpen. relaties tussen betekenis en vormgeving van een kunstwerk. relaties tussen vormgeving en functie van gebruiksvoorwerpen. relaties tussen kunstwerken van dezelfde kunstenaar of kunstwerken met hetzelfde thema.

Groep 5 en 6

Kerdoel 54: De leerlingen beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.	betekenisvolle onderwerpen en thema's als groep 3/4 + de onderwerpen uit de vorige groepen komen weer aan de orde, maar de kinderen komen ook in aanraking met nieuwe elementen waar beelden een specifieke rol hebben: onderwerpen uit wereldoriëntatie als inspiratiebron voor beeldend werk, beeldende kunst, cultureel erfgoed, hedendaagse beeldcultuur, interieur, mode, vormgegeven omgeving.	
	beeldaspecten	voorbeeld activiteiten
	ruimte	ruimte doorstekende vormen (constructies), ruimte inrichten (rekening houden met maat).
	ruimte suggesties op het vlak	overlapping van objecten en figuren, de plaats van objecten in het grondvlak, grootteverschil van figuren en objecten.
	kleur	relatie tussen kleur en licht, signaal- en camouflagekleuren, kleurenfamilies.
	vorm	vormsoorten (open, gesloten, vorm, restvorm, enz.), lichaamsvormen van mensen en dieren in verhouding weergeven, lijnen om iets uit te drukken (geluid, beweging, explosie)
	textuur	texturen tekenen op het platte vlak, in plastische materiaal textuur aanbrenge.
	compositie	motieven voor decoratie, patronen.
	materiaal en techniek	voorbeeld activiteiten
	tekenen	tekenen met conté en houtskool, tekenprogramma's op de computer gebruiken.
schilderen	gebruik maken van het effect van verdunde en onverdunde verf	
drukken	monoprint en sjabloondruk	
collages maken	collages van verschillende soorten papier, waaronder ook bedrukt papier.	
werken met textiel	lapjes vastrijgen op een ondergrond.	
ruimtelijk construeren	snijden en ritsen van papier en karton, houtbewerking, bouwen van maquettes.	

werken met plastische materialen	textuur aanbrengen in klei, werken met platen en ringen van klei, werken met papier-maché.
werken met digitale media	een gebeurtenis vastleggen met foto's of video.

Kerdoel 55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • bespreking van de plannen: wat ga je maken en hoe ga je dat maken? • bespreking van het eigen product en werkproces en dat van groepsgenoten. • bespreking van eigen werk in relatie tot dat van kunstenaars. • respect en waardering tonen voor het werk en de zienswijze van anderen.
--	--

Kerdoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Leerlijn A: Algemeen

Cultureel erfgoed is gerelateerd aan verschillende vakgebieden. In groep 5/6 komen onder meer onderwerpen uit oriëntatie op jezelf en de wereld (meer specifiek: aardrijkskunde, geschiedenis), taal en kunst aan de orde.

kunstzinnige disciplines als groep 3/4 +
beeld- en muziekcultuur van kinderen, grafiek, modevormgeving, decors en theaterkostuums, architectuur, omgevingsvormgeving, autonome en toegepaste kunst, relaties tussen vormgeving, functie en de beoogde doelgroep, stijlkenmerken, kunstwerken voor een speciaal gebouw of omgeving, choreograaf, componist, ontwerper van mode, sieraden, decor of theaterkostuums, architect, verschillen in werkomgeving en werkwijze, inspiratiebronnen en creatieve processen, kunstenaar als beroep in heden en verleden, tentoonstellen en (ver)kopen van kunst

Leerlijn B: Beeldende kunst als cultureel erfgoed.

betekenisvolle onderwerpen en thema's In groep 5/6 wordt aandacht besteed aan het beroep van kunstenaar; verschil tussen vroeger en nu. In dit verband komt ook het verschil tussen autonoom en toegepast werk aan de orde. Leerlingen bespreken de relatie van een kunstwerk met de omgeving en er is aandacht voor stijlkenmerken.

beeldende kunst, architectuur en vormgeving in de directe omgeving als 3/4 +, mode grafiek, decors en theaterkostuums, architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld straatmeubilair, landschapsarchitectuur kunstenaars uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld graficus, ontwerper van mode, architect:

- verschillen in werkomgeving en werkwijze
- inspiratiebronnen en creatieve processen
- kunstenaar als beroep in heden en verleden
- tentoonstellen en (ver)kopen van kunst.

hierbij is aandacht voor de betekenis beeldcultuur van kinderen, computer/internet; gadgets

- het verhaal van het kunstwerk vanuit het perspectief van het kind (de beschouwer)
- autonome en toegepaste kunst

- relaties tussen de vormgeving, functie en de beoogde doelgroep
- stijlkenmerken: een zelfde onderwerp van figuratief tot abstract (portret, dier, bloem)
- kunstwerken voor een speciaal gebouw of omgeving

Groep 7 en 8

Kerdoel 54: De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

betekenisvolle onderwerpen en thema's

als groep 5/6 +, de onderwerpen uit de vorige groepen komen weer opnieuw aan de orde, maar er zijn ook nieuwe beeldende thema's als:

- voorwerpen of voertuigen waarin beeldende vormgeving en techniek samenkomen
- decors, kostuums en affiches
- de inrichting van een tentoonstelling
- design en industriële vormgeving
- de stijl van een kunstenaar

beeldaspecten

ruimte

ruimte suggesties op het vlak

kleur

vorm

textuur

compositie

materiaal en techniek

tekenen

schilderen

drukken

collages maken

werken met textiel

ruimtelijk construeren

werken met plastische materialen

Voorbeeld activiteiten

relatie interieur - exterieur

standpunt en horizon, lichtval, vervagen van kleur, contour en textuur.

betekenis van kleuren, systematiek, kleur en sfeer.

vormsoorten (geometrische en organische vormen), karakteristieke houding van mensen en dieren, lijnen om diepte aan te geven.

met textuur diepte aangeven op het platte vlak.

opbouw, ordening, evenwicht en betekenis.

Voorbeeld activiteiten

tekenen met potlood en grafietstift van verschillende hardheid.

gebruik maken van het effect van de kwast en penseelstreek.

meer kleuren druk, lino- en zeefdruk op papier en op stof.

in collages gebruik maken van verschillende materialen.

(toneel)kleding maken en andere toegepaste vormgeving, appliqueren, borduren en haken.

verbinden van hout, metaal en kunststof (lijmen, schroeven, solderen), constructies als scharnieren, schuiven en draaien.

met klei de karakteristieke houding van mensen en dieren aangeven door buiging van romp en ledematen.

Kerdoel

55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

als groep 5/6 +

- bespreking van ideeën, plannen en keuze mogelijkheden voor het maken van een eigen presentatie (tentoonstelling, modeshow, toneelstuk, hoorspel, instrumentaal spel, uitvoering schoolorkest of schoolkoor, musical, dansvoorstelling, voordracht van eigen verhalen of gedichten).
- mening geven over eigen product en werkproces en over dat van groepsgenoten.
- mening geven over het werk van kunstenaars.
- eigen mening met argumenten onderbouwen.

Kerdoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten
Leerlijn A: Algemeen

In groep 7/8 wordt het verhaal van het kunstwerk bekeken vanuit de kijker, maar ook vanuit de kunstenaar zelf. Hierbij kan ook kunst in andere culturen belicht worden. Er is aandacht voor het toepassen van nieuwe media in de beeldende kunst en het combineren van verschillende kunstdisciplines in een totaalproduct: bijvoorbeeld muziek en beeldend.

kunsthoudende disciplines

als groep 5/6 +

- beeld- en muziekcultuur van kinderen
- computer- en videokunst, videoclip, film en theatervormgeving
- architectuur/omgevingsvormgeving
- duiding van een kunstwerk vanuit verschillende perspectieven:
 - van het kind (de beschouwer)
 - van de kunstenaar (de maker)
- de betekenis van een kunstwerk of gebruiksvoorwerp in relatie tot de tijd en de (sub)cultuur waarin het is ontstaan
- toepassing van technologie in muziek, theater, beeldende kunst en gebruiksvoorwerpen
- computer- of videokunstenaar, ontwerper van meubels en interieurs, reclame, theater:
 - verschillen in werkomgeving en werkwijze
 - inspiratiebronnen en creatieve processen
 - kunstenaar als beroep in verschillende culturen
 - persoonlijke- en marktwaarde van kunstwerken

*Leerlijn B: Beeldende kunst als een vorm van cultureel erfgoed.***betekenisvolle onderwerpen en thema's**

als 5/6 +

computer en videokunst en theatervormgeving, architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld interieur en exterieur van huizen, kunstenaars uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld computer- of videokunstenaar, ontwerper van meubels en interieurs

**beeldende kunst,
architectuur en
vormgeving in de
directe omgeving**

verschillen in werkomgeving en werkwijze, inspiratiebronnen en creatieve processen, kunstenaar als beroep in andere culturen, persoonlijke- en marktwaarde van kunstwerken, beeldcultuur van kinderen

als 5/6 +, computer en videokunst en theatervormgeving, architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld interieur en exterieur van huizen

kunstenaars uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld computer- of videokunstenaar, ontwerper van meubels en interieurs

- verschillen in werkomgeving en werkwijze
- inspiratiebronnen en creatieve processen
- kunstenaar als beroep in andere culturen
- persoonlijke- en marktwaarde van kunstwerken

beeldcultuur van kinderen, bijvoorbeeld tijdschriften, reclame, (computer)animaties.

**Hierbij is
aandacht voor de
betekenis**

het verhaal van het kunstwerk vanuit het perspectief van het kind (de beschouwer) en vanuit het perspectief van de kunstenaar (de maker)

de betekenis van een kunstwerk of gebruiksvoorwerp in relatie tot de tijd en de (sub)cultuur waarin het is ontstaan
toepassing van technologie in beeldende kunst en gebruiksvoorwerpen.

Hoofdstuk 8: Leeftijdskennmerken

De verschillende leeftijdskennmerken in de onderbouw, middenbouw en bovenbouw:

Onderbouw

De Groot & Van der Leij (2013) geven aan dat leerlingen in de onderbouw zich in de associatieve fase bevinden. Het denken en doen van de leerling wordt geassocieerd met gebeurtenissen en belevingen uit de eigen leefwereld. De ontwikkeling van leerlingen in de onderbouw wordt vooral gestuurd door het concreet waarneembare. De leerlingen gebruikt alle zintuigen optimaal om materialen te ontdekken. Er wordt in deze fase veel gewerkt met primaire kleuren. Het gaat er hierbij vaak om welke kleuren vind ik mooi, niet om welke kleuren passen goed bij elkaar.

Middenbouw

Volgens De Groot & van der Leij (2013) bevinden leerlingen in de middenbouw zich in de fase van schema's. De leerlingen ordenen aspecten die omgezet worden in kunst. Veel leerlingen tekenen dan ook een huis met een pindak een deur en een raam. In de hoek schijnt de zon en er vliegt een groepje vogels in de lucht. De leerling wordt steeds meer beïnvloed door hetgeen dat leeftijdsgenoten denken en doen. Fantasie en werkelijkheid lopen in deze fase nog door elkaar. Er ontstaan wel steeds meer conflicten in wanneer werk je volgens de realiteit en wanneer werk je volgens de fantasie.

Bovenbouw

Leerlingen in de bovenbouw bevinden zich volgens De Groot & Van der Leij (2017) in de mooifase. De leerling wil zoveel mogelijk werken naar de werkelijkheid toe. Het moet bijna identiek zijn aan het echte werk. Het gaat hierbij wel om realistisch voor kind. Er wordt veel gewerkt met detail, maar de

werkelijke verhoudingen van bijvoorbeeld het menselijk lichaam moeten ongeveer kloppen met de werkelijkheid. Het is vaak moeilijk om abstracte kunst werkelijk door te zetten in de mooifase wegens het realistisch denken van de leerlingen. In deze fase worden kleuren steeds meer met gevoel uitgedrukt.

Luquet (2001) beschrijft verschillende periodes van de ontwikkeling binnen tekenen:

Periode:	Leeftijd:	beschrijving:
Periode 1: krabbelen en materiaal hanteren	1,8 – 4 jaar	- De leerling krabbelt als we spreken over tekenen en verven. - De leerling ontdekt steeds meer hoe het materiaal gehanteerd kan worden. - De leerling kan vaak na het maken van het kunstwerk pas benoemen wat hij/zij gemaakt heeft. - Persoonlijke eigenschappen toekennen aan tekeningen.
Periode 2: coderen van de werkelijkheid	4-9,4 jaar	- De leerling bepaald vooraf wat hij of zij gaat maken. - Er worden steeds meer details toegevoegd. - Kinderen werken in codetaal. Ze produceren gedachtegangen die ontcijferd moeten worden door degene die het werk bekijkt. - werken volgens schema's. - Er wordt veel gewerkt vanuit een horizon. De leerling trekt bijvoorbeeld een lijn om het gras om het huis weer te geven.

Hoofdstuk 9: Lessen kunsteducatie

Les 1

Het huis van André op de maan opvrolijken

Onderbouw

Lesdoel

- Ik ontdek dat ik één voorwerp op verschillende manieren kan stempelen.

Benodigheden

Kurk, spons, ribbelkarton, fles, doppen enz. (kosteloos materiaal)

Vorbereiding/organisatie

Verf, schaaltes, schort

Zorg ervoor dat de benodigde materialen klaarliggen.

Organisatorisch gezien is de start en het slot (kring) gezamenlijk uitvoerbaar, maar een deel van de kern waarbij kinderen zelf aan de slag moeten kan het beste tijdens spelen en werken in kleine groepjes uitgevoerd worden.

start (10 minuten)

Lees het prentenboek van 'André het astronautje' interactief voor. Ga in gesprek hoe het leven op de maan zou kunnen zijn. Vertel de leerlingen dat André een huis op de maan heeft gebouwd en dat hij de muren nog een beetje kaal vindt. Stel aan de leerlingen voor om zijn muur op te vrolijken, waarbij de voorwerpen worden gebruikt om te stempelen. Bekijk de voorwerpen en stel de volgende vragen(beschouwing):

- *Hoe ziet het eruit? (betekenis)*
- *Welke vormen zie/voel je? (vorm)*

- *Waarvan is het gemaakt? (materie)*

kern (5 & 15 minuten)

Dompel de voorwerpen in de verf en druk het op een papier. Bespreek vervolgens wat er is gebeurd.

In kleine groepjes: Geef iedere leerling één A3 papier. Laat de leerlingen uit een bak met kosteloos materiaal 1 voorwerp kiezen. Bespreek met de leerlingen dat hetzelfde voorwerp op verschillende manieren gestempeld kan worden, waarbij één kleur gebruikt mag worden (onderzoek en werkwijze). Wanneer de leerlingen klaar zijn met onderzoeken op welke manieren een voorwerp gestempeld kan worden, krijgen de leerlingen een nieuwe opdracht. Geef de leerlingen weer een A3 papier en zorg ervoor dat de andere droogt. Bespreek met de leerlingen dat ze nu meerdere voorwerpen/kleuren mogen gebruiken en dat het nu iets mag betekenen.

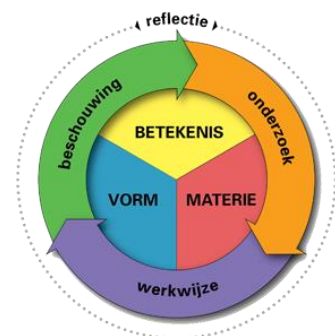
slot (10 minuten)

Deel de werkjes uit aan de leerlingen en laat ze in tweetallen verwoorden wat ze hebben gemaakt/gedaan. Geef aan dat de leerlingen hun werkje in het midden van de kring moeten leggen. Kies er een paar werkjes uit en bespreek de volgende vragen (reflectie):

- Wat heb je gemaakt?
- Wat heb je gebruikt?
- Hoe is dat gegaan?

Verantwoording cirkelmodel voor beeldend vormgeven

Tijdens inleiding van de les wordt aandacht besteed aan beschouwing waarbij gekeken wordt naar de betekenis, vorm en materie van kosteloos materiaal. In de kern gaan de leerlingen zelf onderzoeken hoe ze een voorwerp kunnen stempelen. Ook leren ze door de werkwijze aan te passen dat er nog andere mogelijkheden zijn om met hetzelfde voorwerp te blijven stempelen. Aan het einde van de les gaat het vooral om de nabeschouwing en reflectie, hierbij bespreek je het proces en het resultaat.

Les 2

Een kijkje in de ruimte

Onderbouw

Lesdoelen

- De leerlingen fantaseren en filosoferen over de ruimte.
- De leerlingen leren dekkend kleuren met wasco.
- De leerlingen leren op het platte vlak vorm te geven door te krassen.
- De leerlingen werken met wasco en dekwart.
- De leerlingen werken op een A4 blad waarbij het hele blad gevuld moet worden.

Benodigheden

Wit tekenpapier A4 voor iedere leerling, wasco, dekwart, kwasten, satéprikkers en eventueel een gekleurd papier voor de achtergrond.

Vorbereiding/organisatie

Zorg ervoor dat de benodigde materialen klaar liggen. Alle leerlingen kunnen vanuit hun eigen plek werken. Wellicht kan er voor gekozen worden om één dekwart-tafel in te richten. Leg een knoeikleed over een grote tafel met daarbij eventueel knoei-schorten over de stoelen. Hierop wordt in verschillende potjes dekwart gedaan. Leg daarnaast wat kwasten neer. Spreek hierbij met de leerlingen af dat er plek is voor een beperkt aantal leerlingen. De leerlingen moeten daarbij op hun beurt wachten.

Wanneer de kunstwerken voorzien zijn van het dekzwart moet dit eerst drogen. Zorg ervoor dat er ruimte gecreëerd wordt waar dit kan drogen.

start (15 minuten)

De leerkracht start een klassikaal gesprek over het bestaan van de ruimte, wie denkt dat er dingen bestaan in de ruimte? De leerlingen fantaseren over hoe het er in de ruimte uit ziet. De leerkracht schrijft deze opsomming op/noteert hier pictogrammen van.

De leerkracht vertelt een kort verhaaltje over Puk. Puk woont op aarde, maar dat heeft hij wel gezien. Iedere dag is voor Puk hetzelfde, hij gaat naar school, speelt met vriendjes, hij eet en gaat slapen, dag in en dag uit. Puk wil van zijn saaie leven af, hij wil op avontuur! Puk fantaseert over de ruimte, welke kleuren zullen daar allemaal zijn? Kent de ruimte andere kleuren dan op aarde? Hij fantaseert en fantaseert, hij ziet een kleurrijke ruimte voor zich. Puk ziet overal verschillende kleuren, hij begint ervan te glunderen. De leerkracht vraagt aan de leerlingen of de leerlingen deze kleurrijke ruimte kunnen tekenen.

De leerkracht legt uit wat de leerlingen moeten doen. Iedereen krijgt zo een vel papier. Hier gaan jullie met wasco de mooie kleurrijke fantasie ruimte van Puk op kleuren. Het hele vel moet gevuld zijn met wasco, er mag nergens meer wit te zien zijn. De leerkracht doet voor hoe je met wasco dekkend kan kleuren, druk daarbij de wasco stevig op het papier.

kern (30 minuten)

De A4 vellen worden uitgedeeld. De leerlingen gaan aan de slag met het kleuren van het papier. De leerkracht loopt door de klas om leerlingen tips te geven om dekkend te kleuren. Daarbij let de leerkracht op het kleurgebruik van de leerling. Als een leerling maar één of twee kleuren gebruikt, kan de leerkracht met de leerling in gesprek gaan over het verhaal van Puk om zo meer kleuren te gaan gebruiken. Wanneer bij bijna alle leerlingen het papier is voorzien van wasco, gaat de leerkracht verder met het verhaal van Puk. De leerkracht legt de klas stil:

Wauw! Puk ziet al heel veel verschillende kleuren. Precies hoe hij de ruimte zich had voorgesteld. Nu kan Puk rustig naar de ruimte gaan, het lijkt hem prachtig! Puk bouwt stiekem thuis een ruimteschip, iedere dag werkte hij hieraan. En nu? Nu is het ruimteschip af! Puk stapt in het ruimteschip en... 3,2,1... Het ruimteschip schiet de ruimte in! Het duurt heel lang voordat hij eindelijk in de ruimte is. Maar dan is hij er. Puk loopt naar het raampje in het ruimte schip en kijkt naar buiten. Zal hij al die mooie kleuren zien? Puk is bij het raam en kijkt naar buiten en hij ziet... alleen maar zwart. Hoe kan dat nu, en al die mooie kleuren dan?

De leerkracht legt de klas stil: Wauw! Puk ziet al heel veel verschillende kleuren. Precies hoe hij de ruimte zich had voorgesteld. Nu kan Puk rustig naar de ruimte gaan, het lijkt hem prachtig! Puk bouwt stiekem thuis een

ruimteschip, iedere dag werkte hij hieraan. En nu? Nu is het ruimteschip af! Puk stapt in het ruimteschip en... 3,2,1... Het ruimteschip schiet de ruimte in! Het duurt heel lang voordat hij eindelijk in de ruimte is. Maar dan is hij er. Puk loopt naar het raampje in het ruimte schip en kijkt naar buiten. Zal hij al die mooie kleuren zien? Puk is bij het raam en kijkt naar buiten en hij ziet... alleen maar zwart. Hoe kan dat nu, en al die mooie kleuren dan?

De leerkracht vertelt dat de leerlingen straks de wasco tekening gaan verven met dekzwart. Maar daarna gaan jullie een verrassing maken voor Puk. Als het dekzwart is opgedroogd kunnen we alle mooie kleuren weer tevoorschijn toveren. Jullie mogen dan in het zwart krassen. Je krast dingen weg die jij denkt dat er in de ruimte te zien is. Misschien wel een heel gek huis, of vreemde dieren. Door dit uit het zwart te krassen ontstaan de dingen die jij

ziet in de ruimte, in mooie kleuren. De leerkracht zet de leerlingen weer aan het werk. Het krassen kan op een ander moment/andere les afgemaakt worden.

slot (10 minuten)

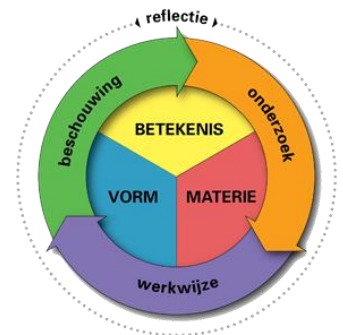
De kunstwerken die klaar zijn moeten goed te droge worden gelegd om op een ander moment het krassen in de werken af te maken. Als ook het krassen af is laat de leerkracht de leerlingen met elkaar in gesprek gaan: wat dacht jij dat er in de ruimte te zien was, wat heb je gemaakt?

Mochten leerlingen nog niet klaar zijn: de leerkracht maakt een aparte stapel. Bekijk of er in het lesrooster tijd is om dit af te maken.

Verantwoording cirkelmodel voor beeldend vormgeven

Tijdens de inleiding van de les wordt er aandacht besteed aan de beschouwing.

Tijdens de kern van de les onderzoeken de leerlingen welke kleuren zij willen gebruiken. Aan het eind van de les beschouwen de leerlingen elkaars werk waarbij aandacht geschonken aan de verbeelding/vorm op het werk.

Les 3

Mijn ruimtewezen deel 1

Middenbouw

Lesdoelen

- De leerlingen fantaseren en filosoferen over een ruimtewezen.
- De leerlingen krijgen kennis van warme en koude kleuren
- De leerlingen krijgen kennis van de basisfiguren.
- De leerlingen ontwerpen vanuit de vlakke figuren een ruimtewezen.
- De leerlingen werken met wasco en ecoline.
- De leerlingen werken op een A3 blad waarbij het ruimtewezen het blad moet vullen.

Benodigheden

Tekenpotlood, A3 papier, wasco, ecoline, kwasten, potjes, water en een knoei-kleed met eventueel knoei-schorten.

Video: <https://www.youtube.com/watch?v=WmIZYxm8Ys>

Vorbereiding/organisatie

Zorg ervoor dat de benodigde materialen klaar liggen.

Alle leerlingen kunnen vanuit hun eigen plek werken.

Wellicht kan er voor gekozen worden om één ecoline-tafel in te richten. Leg een knoeikleed over een grote tafel met daarbij eventueel knoei-schorten over de stoelen. Hierop wordt in verschillende potjes ecoline verdunt met water. Zorg ervoor dat er verschillende kleuren aanwezig zijn. Leg daarnaast wat kwasten neer. Spreek hierbij met de leerlingen af dat er plek is voor een aantal leerlingen. De leerlingen moeten daarbij op hun beurt wachten.

Wanneer de kunstwerken voorzien zijn van de ecoline moet dit eerst drogen. Zorg ervoor dat er ruimte gecreëerd wordt waar dit kan drogen, denk daarbij aan een mogelijke tussentijdse tentoonstelling.

start (15 minuten)

De leerkracht start een klassikaal gesprek over het bestaan van ruimtewezens, wie gelooft erin en wie niet? De leerlingen fantaseren over hoe deze ruimtewezens eruitzien. De leerkracht schrijft deze opsomming op.

De leerkracht vraagt de leerlingen aan welke kleuren zij denken bij de zon, ditzelfde wordt gevraagd over de maan. De leerkracht geeft hierbij de uitleg over warme en koude kleuren. Mocht de leerkracht meer informatie nodig hebben, dan kan dit filmpje vooraf bekeken worden: <https://www.youtube.com/watch?v=0jFbFXYeqb0>

De leerkracht inventariseert de kennis over vlakke figuren. Mocht tijdens de les blijken dat de kennis onvoldoende is, kan er voor gekozen worden om het volgende filmpje te laten zien: <https://www.youtube.com/watch?v=WmIZYxjm8Ys>

De leerkracht vertelt de leerlingen dat ze een ruimtewezen gaan schetsen en gaan werken met wasco en ecoline. De voorwaarde van het kunstwerk is:

- De lichaam van het ruimtewezen bestaat uit minimaal 1 vlak figuur.
- Het ruimtewezen wordt ingekleurd met of warme of koude kleuren, de achtergrond wordt voorzien van de tegenovergestelde kleur.
- Het ruimtewezen moet blad vullend zijn.

Maak klassikale afspraken over het gebruik van ecoline en wijs de plek aan waar de kunstwerken kunnen drogen.

kern (40 minuten)

De A3 vellen worden uitgedeeld. De leerkracht verwijst, voor de leerlingen die het lastig vinden, naar de opgesomde uiterlijke kenmerken die op het bord staan. De leerlingen gaan aan de slag met de schets. Vervolgens kleuren zij het ruimtewezen in met wasco. De leerkracht benadrukt de keuze van kleur: wordt er gekozen voor warme of koude kleuren? Laat de leerlingen voor het inkleuren ook nadenken of hun kleurkeuze ook een verandering van uiterlijke kenmerken meebrengt. Wanneer het gehele wezen is voorzien van wasco, wanneer iets als wit bedoeld is moet dit ook met wit worden ingekleurd, kan de achtergrond worden voorzien met ecoline.

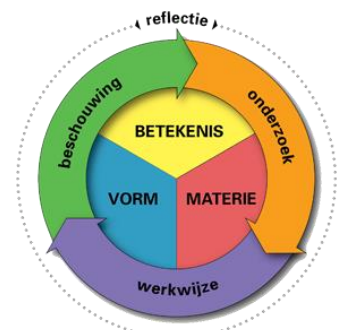
slot (10 minuten)

De kunstwerken die klaar zijn moeten goed te droge worden gelegd. De leerkracht kan ervoor kiezen om een paar kunstwerken te laten presenteren. Laat de leerlingen het gesprek voeren: wat zien zij, welke kleuren zijn er gebruikt, welke figuren zien zij?

Mochten leerlingen niet klaar zijn: de leerkracht maakt een aparte stapel. Bekijk of er in het lesrooster tijd is om dit af te maken.

Verantwoording cirkelmodel voor beeldend vormgeven

Tijdens de inleiding van de les wordt er aandacht besteed aan de beschouwing. Tijdens de kern van de les onderzoeken de leerlingen welke

kleuren zij willen gebruiken en of het wezen daarbij wat aanpassingen krijgt. Aan het eind van de les beschouwen de leerlingen elkaars werk waarbij aandacht geschonken wordt aan vorm en kleur.

Les 4

Mijn ruimtewezen deel 2

Middenbouw

Lesdoelen

- De leerlingen herhalen de kennis van warme en koude kleuren.
- De leerlingen werken hun ruimtewezen uit met een stuk klei.
- De leerlingen moeten hun vlakke schets nu 3D uitwerken met klei.

Benodigheden

Tekening van de 1^e opdracht, klei, kleimatjes, klei gereedschap, eventueel kleipapje, touw of een stuk ijzerdraad.

Vorbereiding/organisatie

Zorg ervoor dat de benodigde materialen klaar liggen. De stukken klei kunnen van tevoren al gesneden worden uit het grote geheel. Dit kan gemakkelijk gedaan worden met een stuk touw of een stuk ijzerdraad. Leg alle kleine stukken in een bak met een vochtige theedoek eroverheen waardoor de klei niet uitdroogt.

Alle leerlingen kunnen vanuit hun eigen plek werken.

Wanneer de kunstwerken klaar zijn moet komen ze op een plek te staan met daarbij een naamkaartje van de leerling. De leerkracht moet van tevoren nadenken waar de kunstwerken komen te staan zodat het tevens tentoongesteld kan worden.

start (10 minuten)

De leerkracht koppelt terug naar de vorige les: wat hebben wij gedaan? Hoe zag het eruit? Welke figuren waren er? Wat zijn warme en wat zijn koude kleuren? Dit kan aan de hand van wat kunstwerken, die eventueel later afgemaakt zijn, worden besproken.

De leerkracht vertelt de leerlingen dat ze het vlakke ruimtewezen nu tot een 3D klei kunstwerk gaan omtoveren. Laat de leerlingen nadenken over de vormen: moeten ze hoekig worden of juist rond/kegelachtig?

Belangrijk is dat het object vanuit 1 stuk klei gemaakt wordt. Het basisfiguur is het geen wat grof gekleed wordt. Vanuit hier worden alle armen, benen, voelsprietten e.d. uitgeknepen.

Meer uitleg over de technieken, bekijk dit korte filmpje:

<https://www.youtube.com/watch?v=Wxupf7XglGU>

kern (40 minuten)

De kleimatjes en de hompjes klei worden uitgedeeld. Laat de leerlingen eerst zelf ontdekken hoe zij vormen uit de klei krijgen. Bij een latere loopronde kan de leerkracht tips geven over de verschillende vormen uit een stuk te halen. De leerkracht stelt daarnaast ook vragen over de vormgeving. De kinderen werken het idee uit les 1 om tot een 3d ruimtewezen.

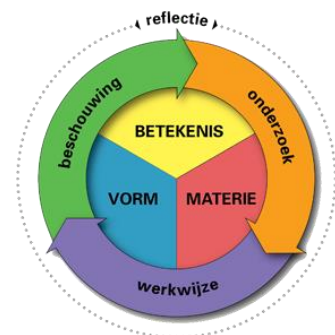
slot (10 minuten)

De kunstwerken die klaar zijn moeten goed te droge worden gelegd. De leerkracht kan ervoor kiezen om een paar kunstwerken te laten presenteren. Laat de leerlingen het gesprek voeren: wat zien zij, welke figuren zien zij, waarom is hiervoor gekozen?

Leg uit dat de klei: of goed moet uitharden, of in de oven moet. Eventueel kan er een volgende les aandacht geschonken worden aan de kleuren van dit wezen. Kiezen zij voor dezelfde kleuren als op de tekening of nu juist het tegenovergestelde en waarom?

Verantwoording cirkelmodel voor beeldend vormgeven

Tijdens de inleiding van de les wordt er aandacht besteed aan de beschouwing, leerlingen bespreken met elkaar het gemaakte werk. Tijdens de kern van de les onderzoeken de leerlingen wat werkt aan kleitechniek en wat niet, hoe moeten zij met het materiaal omgaan? De leerkracht stelt vragen over de verschillende vormen die de leerlingen gebruiken om het 3D te kunnen maken.

Les 5

Een ruimtevoertuig ontwerpen

bovenbouw

Lesdoel

- De leerling fantaseert over een voertuig in de ruimte dat zich kan voortbewegen en een functie heeft.
- De leerling ontwerpt en schetst een voertuig dat zich kan voortbewegen in de ruimte met een bepaalde functie (bijvoorbeeld: het voertuig levert voedsel aan buitenaardse wezens).
- De leerling maakt een schilderij met acrylverf van het voertuig.
- De leerling weet dat ruimtevoertuigen zacht moeten landen.

Benodigheden

tekenpotlood, acrylverf, kwasten, a3 tekenveld, karton (potjes met water voor het schoonmaken van de kwasten en schaaltes voor de verf)

Video: <https://www.schooltv.nl/video/is-er-leven-op-mars-missies-naar-mars/#q=ruimte>

Vorbereiding/organisatie

Zorg ervoor dat de benodigde materialen klaarliggen. Voor iedere leerling moet er van tevoren een stuk karton gesneden worden (indien dit niet voorradig is op de school) kan er van tevoren gevraagd worden of leerlingen een schoendoosdeksel kunnen meenemen (het liefst van een paar laarzen) hoe groter het stuk karton, hoe fijner het is om er mee te werken.

Organisatorisch gezien, kan iedereen op zijn of haar eigen plek blijven zitten tijdens de start en het slot. Tijdens de kern kan er voor gekozen worden om op de eigen plek te blijven zitten of om voor een andere opstelling te kiezen. Dit is aan de leerkracht om te bepalen.

start (10 minuten)

Laat de leerlingen het filmpje (Is er leven op Mars) zien. Praat met de leerlingen over dit filmpje. Praat tijdens het gesprek over hoe het leven op de planeet Mars er uit zou zien. Zouden de leerlingen er willen leven? Wat zouden leerlingen het eerst willen bouwen als ze op de planeet waren geweest?

Vertel de leerlingen dat ze een voertuig gaan ontwerpen die gaat landen op de planeet Mars. Vertel de leerlingen dat deze voertuig moet kunnen voortbewegen en kunnen landen. Het voertuig moet ook een functie hebben. Bijvoorbeeld: het voertuig levert voedsel aan buitenaardse wezens.

De leerlingen bedenken hierbij de volgende zaken (beschouwing):

- Hoe ziet het eruit? (betekenis)
- Welke vormen zie/voel je? (vorm)
- Waarvan is het gemaakt? (materie)

kern (40 minuten)

De leerlingen krijgen een voorbeeld te zien van een schets van een voertuig in de ruimte. Er wordt besproken hoe een ruimtevoertuig er uit kan zien. Laat de leerlingen nu zelf een schets maken van een ruimtevoertuig. Als deze schetst klaar is wordt het eerst goedgekeurd door de leerkracht. Daarna mogen de leerlingen het voertuig naschilderen op een stuk karton. Laat de leerlingen nadenken over de vormgeving en kleurgebruik bij het schilderen van het voertuig. Hoe kan het voertuig het zachts landen? Hoe kan het voertuig het beste voortbewegen in de ruimte?

slot (10 minuten)

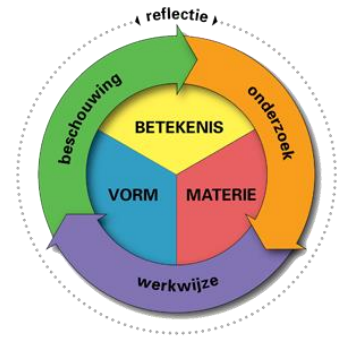
Als alle leerlingen klaar zijn met hun schets en schilderij, mogen ze het presenteren aan de groep.

Hierbij mogen ze de volgende vragen beantwoorden:

- Wat heb je gemaakt?
- Welke vormen en kleuren heb je gebruikt en waarom heb je hiervoor gekozen?
- Hoe is het gegaan?

Verantwoording cirkelmodel voor beeldend vormgeven

Tijdens inleiding van de les wordt aandacht besteed aan beschouwing waarbij er een video wordt bekeken over ruimtevoertuigen die landen op de planeet Mars. Tijdens de kern van de les gaan de leerlingen onderzoeken hoe ze het voertuig gaan ontwerpen en wat er nodig is om voor een zachte landing te zorgen. Aan het einde van de les gaat het vooral om de nabeschouwing en reflectie, hierbij bespreek je het proces en het resultaat.

Les 6

Een ruimtevoertuig bouwen

bovenbouw

Lesdoel

- De leerling fantaseert over een voertuig in de ruimte dat zacht kan landen en een functie heeft.
- De leerling ontwerpt en schetst een voertuig dat zacht kan landen in de ruimte met een bepaalde functie (bijvoorbeeld: het voertuig levert voedsel aan buitenaardse wezens) en bouwt dit vervolgens na.
- De leerling weet dat ruimtevoertuigen zacht moeten landen.

Benodigheden

Scharen, plakband, (kosteloos materiaal) zoals: melk/sap pakken, flessen, dopjes, knoopjes, wc rollen en rietjes, boterhamzakjes, satéstokjes, touw, tape, vuilniszakken, klei, aluminiumfolie.

Vorbereiding/organisatie

Haal voor de activiteit de foto van de Marslander uit de bijlage. Maak twaalf materiaalbakken met daarin A4-papier, rietjes, boterhamzakjes, satéstokjes, touw, tape, elastiekjes, een schaar, plakband, aluminiumfolie, klei en kosteloos materiaal. Organisatorisch gezien, kan iedereen op zijn of haar eigen plek blijven zitten tijdens de start en het slot. Tijdens de kern kan er

voor gekozen worden om op de eigen plek te blijven zitten of om voor een andere opstelling te kiezen. Dit is aan de leerkracht om te bepalen.

start (10 minuten)

Verdeel de groep in tweetallen. Geef ieder tweetal een potlood en een gum. De leerlingen laten deze vallen van een hoogte van een meter boven hun tafel. Wat gebeurt er? Vraag de leerlingen waarom het potlood en de gum naar beneden vallen. Dit komt door de zwaartekracht. Vraag: 'Hoe zou je deze gum en het potlood zacht kunnen laten landen? Vertel dat er op planeten ruimtevoertuigen landen om ze te onderzoeken. De Marslander is zo'n ruimtevoertuig. Laat de foto van de Marslander zien. Vraag de leerlingen hoe ze deze op Mars gekregen hebben. Vertel dat het belangrijk is dat de Marslander niet te hard neerkomt. Het ruimtevoertuig is daarom geland met behulp van parachutes en stootkussenballonnen. Vertel dat de leerlingen nu zelf een landingsvoertuig gaan maken
De leerlingen bedenken hierbij de volgende zaken (beschouwing):

- *Hoe ziet het eruit? (betekenis)*
- *Welke vormen zie/voel je? (vorm)*
- *Waarvan is het gemaakt? (materie)*

kern (30 minuten)

Vraag de leerlingen hoe je bijvoorbeeld een ei, dat van een meter boven de tafel naar beneden valt, kunt beschermen. Schrijf de ideeën op het bord. Deel de materiaal bakken uit. Laat de leerlingen bekijken wat erin zit. Bespreek ook de eisen waar het landingsvoertuig aan moet voldoen. Hierna maken de leerlingen hun ontwerp die bij de eerste les (schets en verf een voertuig in de ruimte) is ontworpen. Begeleid de leerlingen bij het namaken van het ontwerp.

De leerlingen testen het landingsvoertuig eerst met een legoblokje erin. Valt het blokje er uit of stuitert die te hard tijdens de landing? kwam dat? Wat is de functie van het voertuig? Bespreek met de leerlingen de uitkomsten. Bij welk groepje werkte het landingsvoertuig goed? Bekijk dat ontwerp: wat is er zo speciaal aan?

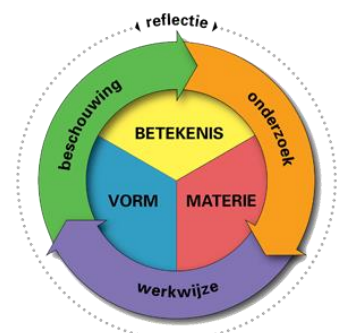
slot (10 minuten)

Laat de leerlingen elkaars ontwerp zien en testen, zodat ze van elkaar kunnen leren. Hierna voeren ze eventuele verbeteringen aan het ontwerp door. Als dit klaar is gaan de leerlingen hun voertuig kort presenteren aan de klas. Hierbij mogen ze de volgende vragen beantwoorden:

- Wat heb je gemaakt?
- Welke materialen heb je gebruikt en waarom heb je hiervoor gekozen?
- Hoe is het gegaan?

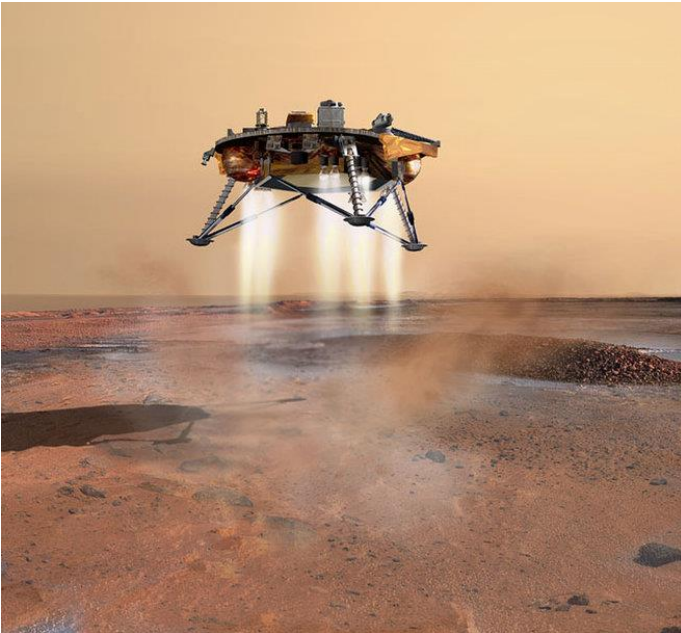
Verantwoording cirkelmodel voor beeldend vormgeven

Tijdens inleiding van de les wordt aandacht besteed aan beschouwing waarbij gekeken wordt naar de betekenis, vorm en materie van kosteloos materiaal. Tijdens de kern van de les gaan de leerlingen onderzoeken hoe ze het voertuig gaan bouwen en wat er nodig is om voor een zachte landing te

zorgen. Aan het einde van de les gaat het vooral om de nabeschouwing en reflectie, hierbij bespreek je het proces en het resultaat.

Bijlage 1: Marslander

Literatuurlijst

Arnheim, R. (2004). *Visual thinking*. University of California Press.

Bartels, R. (2009). *Kinderen leren filosoferen*. Utrecht: Agiel.

Beeldacademie. (n.d.) *Vormaspecten*. Verkregen op 26 april, 2018, van <http://www.beeldacademie.com/vormaspecten.html>

Bodegraven, N. van. (2000). *Spelenderwijs filosoferen met kinderen*. Amsterdam: Elsevier.

BWI SCB. (15 april, 2015). *Uitleg kleurencirkel van Itten* [videofragment]. Verkregen op 9 mei, 2018, van <https://www.youtube.com/watch?v=vB70L0dn4jE>

Ham, F. van der. (2018). *Filosoferen en fantasie gaan goed samen*. Verkregen op 9 mei, 2018, van www.filosofiejuf.nl

Jacobse, A., & Onna, J. van. (2017). *Laat maar zien: didactiek voor beeldend onderwijs*. Houten: Noordhoff Uitgevers Groningen.

Ganzeboom, H.B.G. (2003). *Jaren van onderscheid. Trends in cultuurdeelname in Nederland*. Cultuur + Educatie. Verkregen op 25 april, 2018, van https://www.lkca.nl/~media/downloads/ws_2003_ce_7.pdf#page=8

Groot, I. de., & Verlaan, R. (2016). *Positief en Negatief*. *Praxisbulletin*, 33(5), 10-11.

Groot, I. de., & Leij, L., van der. (2013). *Kunst Meester!* Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

Heusden, B. van (2010). Cultuur in de Spiegel, naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. Verkregen op 25 april, 2018 van <https://www.rug.nl/cultuuronderwijs/projecten/zwarte-boekje.pdf>

Kunstbank (2018). Vormgevingsaspecten. Verkregen op 25 april, 2018, van <https://kunstbank.wordpress.com/beeldaspecten/>

Luquet, G.-H. (2001). Children's drawings (Le dessin enfantin) (A. Costall, Trans.). Portland, OR, US: International Specialized Book Services.

Tule (2018) *Kunstzinnige oriëntatie*. Verkregen op 20 april, 2018, van <http://tule.slo.nl/KunstzinnigeOriëntatie/F-KDKunstzinnigeOriëntatie.html>

Schasfoort, B. (2016). *Beeldonderwijs en didactiek*. Houten: Noordhoff Uitgevers Groningen.

Schonau, D. (2011). Kunstzone. tijdschrift voor kunst en cultuur in het onderwijs 2/3. Almelo: Stg. Kunstzone.

Sjablonen4you. (2018). *Wat is sjabloneren?* verkregen op 25 april, 2018, van <http://www.sjablonen4you.nl/wat-is-sjabloneren.php>

SLO (n.d.). *Taxonomie van Bloom*. Verkregen op 25 april, 2018, van <https://talentstimuleren.nl/thema/stimulerend-signaleren/rijke-leeractiviteiten/bloom>

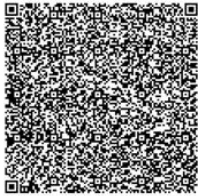
SLO (2018) *Leerplankader kunstzinnige vorming*. Verkregen op 20 april, 2018, van <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/>

Wuite, I. (2012) *Kunst-collage zelf maken*. Verkregen op 25 april, 2018, van <http://www.speelsekunst.nl/kunst-collage-zelf-maken/>

Haal meer uit je omgeving met twaalf QR-codes

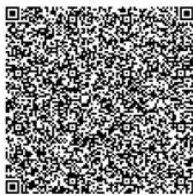
Centrum: Zoek de verschillen

School: Een school over 100 jaar

Vijver: Een duik in de vijver

Park: Creatief in de natuur

Betül Gunes
Anne Kersten
Anne Onnik
Leonie Oonk
Kevser Solak
Hamide Ünlu
Maud Verheij
© Doetinchem, Iselinge (2018)

Visie vakintegratie

De studenten (Anne Onnink, Leonie Oonk, Betül Güneş, Kevser Solak, Hamide Ünlü, Maud Verheij en Anne Kersten) die deze opdracht samen uit hebben gevoerd, zijn tot een gezamenlijke visie gekomen. Deze visie heeft te maken met interdisciplinaire vakintegratie, oftewel 'een salade'. Leerlingen gebruiken daarbij kennis uit verschillende vakken om een overkoepelende vraag te beantwoorden. De vakken die in de opdracht gecombineerd gaan worden zijn: geschiedenis, natuuronderwijs en kunst.

Definitie van vakintegratie

In de literatuur worden verschillende termen gebruikt zoals, vakintegratie, samenhangend onderwijs, leergebied, geïntegreerd curriculum, curriculum integratie interdisciplinair onderwijs en interdisciplinair curriculum. De mooiste omschrijving is onderwijs dat zo georganiseerd is dat het door vakken heen gaat; dat verschillende aspecten van het curriculum bijeenbrengt in betekenisvolle gehelen (Van Boxtel, et al., 2009).

Vakintegratie en vakoverstijgend werken worden vaak naast elkaar gebruikt, maar beide hebben een andere betekenis. Vakoverstijgend of multidisciplinair werken betekent dat de bijdrage van de afzonderlijke vakken herkenbaar blijft. Bij vakintegratie of interdisciplinair werken zijn de afzonderlijke vakken niet **of nauwelijks** nog herkenbaar (Wevers, 2017). Door meer verbinding tussen de vakken in het onderwijs te krijgen, zijn leerlingen meer bezig met betekenisvol leren. Deze aanpak geeft leerlingen een dieper en meer samenhangend inzicht om de leerstof groter en eigen te maken. Hierbij staat het doel 'leermotivatie vergroten vooraan'. **Leerlingen zullen (denk)vaardigheden vanuit verschillende vakken ook moeten integreren (Klein, 2006).**

Platform onderwijs2032 heeft leerkrachten en betrokkenen bij het onderwijs gevraagd om mee te denken over de aanpak en de inhoud van toekomstgericht onderwijs (Wervers, 2017). Het onderwijs van tegenwoordig moet een nieuwe koers gaan varen en daarbij is vakintegratie een woord dat veel wordt genoemd. Om leerlingen te begeleiden bij hun ontwikkeling tot volwassenen die vaardig, waardig en aardig zijn, moet er meer evenwicht komen tussen die drie doelen van het onderwijs. **De drie doelen van het onderwijs zijn kennisontwikkeling, persoonsvorming en maatschappelijke toerusting.**

Het Ötzi-effect

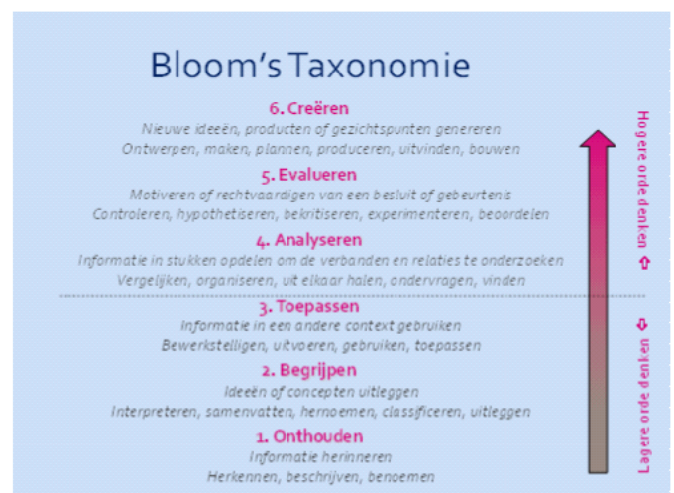
Betrokkenheid moet niet het doel zijn van naar school gaan. Leerlingen dragen eigen verantwoordelijkheden en moeten zelf ook gemotiveerd blijven. Het gaat erom hoe en wat ze leren (Elderen, 2007). Leerlingen moeten niet alleen leren wat zij leuk vinden, maar zij moeten openstaan dat hun belevingswereld veel groter is dan wanneer zij zelf mogen kiezen wat er geleerd wordt. Door vakken te integreren worden blikken van leerlingen vergroot. Leerlingen gaan zichzelf beter leren kennen. Het Ötzi-effect is eigenlijk een cognitief conflict. De leerling heeft het verkeerde in de context geplaatst. Door vakken te integreren, kan dit worden voorkomen.

De Taxonomie van Bloom

De Taxonomie van Bloom kan mooi aansluiten bij vakintegratie. Hierbij gaat het om het werken op verschillende niveaus. Dit model gaat uit van drie niveaus:

- Niveau 1: kennis en begrip
- Niveau 2: toepassing
- Niveau 3 interpretatie

Door hiervan gebruik te maken kan de leerkracht vaststellen op welk niveau een leerling is en kan met name leerlingen laten werken op hun eigen niveau. Doelgroepen kunnen dus worden vastgesteld (Maarleveld, 2005). Niveau 3, de interpretatie, hoort bij het hogere orde denken in de Taxonomie van Bloom. De leerling leert net iets boven zijn niveau. In dit niveau worden leerlingen uitgedaagd om dieper in te gaan op vragen. Om dit te kunnen moeten de leerlingen meerdere vaardigheden hebben en het antwoord ligt niet meteen voor de hand. Onderzoekend leren is een perfect

voorbeeld dat past bij de Taxonomie van Bloom. De taak van de leerkracht is om een coach/expert te zijn om leerlingen zo te benaderen dat zij zelf nog meer gaan nadenken. Als de leerkracht net iets boven het niveau van de leerling gaat zitten, dan is de leerling echt aan het leren.

Omgevingsonderwijs

Scholen worden vaak verwezen naar excursies in de buurt. De literatuur geeft aan dat er bij omgevingsonderwijs juist niet gezocht moet worden naar verre locaties, maar juist in de omgeving van de leerling. De leerlingen moeten in staat zijn hun eigen omgeving te plaatsen in een historisch kader (Kiggen, 2010). Bij omgevingsonderwijs gaat het erom dat leerlingen kennis opdoen uit de buurt. Hierdoor kunnen verschillende vaardigheden van verschillende vakken samen komen, ook wel vakintegratie genoemd. Omgevingsgericht onderwijs dat aansluit bij de leefwereld van leerlingen is een fundamenteel didactisch principe.

Onze gezamenlijke visie

Vakintegratie is voor het toekomstige onderwijs heel erg belangrijk. **Het creëren van een aantrekkelijk onderwijsaanbod is dan ook een taak die de leerkracht erbij gaat krijgen.** Het integreren van vakken heeft effect, omdat de leeruitkomsten heel variërend zijn en dit een meerwaarde is voor het onderwijs (Van Boxtel, et al., 2009). Wij, als groepje, vinden het mooi dat vakintegratie aangeboden kan worden als een interdisciplinair aanbod. Zo worden stukjes van verschillende vakken samengevoegd en leren leerlingen de vaardigheden toe te passen.

Wat ook mooi daarbij aansluit, is dat de leerlingen leren in het hoger orde denken van de Taxonomie van Bloom. Hierbij moet wel gelet worden op de verschillende niveaus van de leerlingen. Wanneer leerlingen net iets boven hun niveau worden geschaald, dan pas leren ze leren. Wij vinden het mooi dat de vakken die wij samengevoegd hebben, heel verschillend zijn. Iedere leerling heeft zijn of haar eigen interesse. **Hierbij moet wel het Ötzi-effect voorkomen worden.** We hebben kunst overkoepelend gebruikt om het makkelijker te maken tijdens de opdrachten en daarin te variëren.

Wij willen als groep gaan programmeren, dat aansluit bij de 21^e-eeuwse vaardigheden. Deze les is gemaakt voor de bovenbouw, waarin meerdere opdrachten naar voren komen. Door omgevingsonderwijs in te zetten, proberen wij dat leerlingen hun omgeving kunnen plaatsen in een historisch kader. Het is aantrekkelijk voor leerlingen en het vraagt veel van de vaardigheden. De interesses kunnen heel breed zijn, omdat er meerdere vakken samenkomen in deze opdracht. Bij deze opdracht waarbij 21^e-eeuwse vaardigheden, omgevingsonderwijs en de Taxonomie van Bloom worden gebruikt, hoort een aantrekkelijke titel. De titel luidt als volgt: 'Haal meer uit je omgeving met twaalf QR-codes'.

Literatuurlijst

- Boxtel, C. van. et al. (2009). *Vakintegratie in de mens- en maatschappijvakken: theorie en praktijk*. Amsterdam: Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken.
- Elderen, H. (2017). *Het Ötzi-effect van vakintegratie*. Verkregen op 31 mei, 2018, van www.onderwijsvanmorgen.nl/het-otzi-effect
- Kiggen, W. (2010). *Omgevingsonderwijs, van theorie naar praktijk, de theorie voorbij*. Verkregen op 31 mei, 2018, van https://hbo-kennisbank.nl/record/sharekit_fontys/oai:surfsharekit.nl:924bea47-9277-4a5b-8e03-772fe49c0303
- Klein, J.T. (2006). *A Platform for a Shared Discourse of Interdisciplinary Education*. In: Journal of Social Science Education, 5 (2), p. 10-18.
- Maarleveld, R. (2005). *Geschiedensdidactiek*. Verkregen op 25 mei, 2018, van <http://www.geschiedenis.nl/nieuws/artikel/814/geschiedensdidactiek>
- Wervers, E. (2017). *Kinderen denken niet in vakken: over vakoverstijgend werken en toekomstgericht onderwijs*. Verkregen op 31 mei, 2018, van <https://www.lkca.nl/artikelen/kinderen-denken-niet-in-vakken>

Algemene beschrijving

In het kader van het project 'Vakprofilering Science en Arts' is er een product ontworpen voor leerlingen van de bovenbouw. De titel van het product is 'Haal meer uit je omgeving met twaalf QR-codes'. Bij deze opdracht komen verschillende vakgebieden naar voren, namelijk natuuronderwijs, geschiedenis en kunst. In deze opdrachten wordt gebruik gemaakt van interdisciplinaire vakintegratie, oftewel 'een salade'. Leerlingen gebruiken hierbij kennis uit verschillende vakgebieden om op deze manier een overkoepelende vraag te beantwoorden. Er worden dus verschillende onderdelen van vakken samengevoegd tot een grote salade. In deze opdrachten zijn ook de 21^e-eeuwse vaardigheden geïntegreerd die aansluiten bij het programmeren. Door omgevingsonderwijs in te zetten, plaatsen leerlingen hun omgeving in een historisch kader. De volgende vaardigheden komen aan bod:

- Kritisch denken
- Creatief denken
- Probleemoplossend denken
- Informatie vaardigheden
- ICT-basisvaardigheden
- Communiceren
- Samenwerken
- Sociale en culturele vaardigheden
- Zelfregulerend leren

In de les zitten twaalf opdrachten die gebruikt kunnen worden. Het is van belang dat de leerkracht kijkt welke QR-codes van toepassing zijn in de eigen schoolomgeving. De volgende plekken komen aanbod in de opdrachten:

- Centrum: Zoek de verschillen
- Beek: Warm of koud
- Kerk: Gotisch of Romaans?
- School: Een school over 100 jaar
- Vijver: Een duik in de vijver
- Station: Op reis door de tijd
- Park: Creatief in de natuur
- Begraafplaats: Emotie
- Oud gebouw: Wist je dat?
- Standbeeld: De geschiedenis van..
- Grote boom: Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet!
- Gemeentehuis: Een reis door de tijd

Voor de uitvoering van deze opdrachten hebben de leerlingen de volgende materialen nodig:

- Een schrift
- Een etui met een pen, kleurpotloden, tekenpotlood, gum
- Een tablet/smartphone
- De applicatie van QR-codes: **QR-code Reader**
- **Geef per groepje de materialenlijst mee, zodat zij weten welke materialen er nodig zijn per opdracht.**

Bij deze les kunnen de leerlingen de opdrachten zelf uitvoeren. Wilt u dat de leerlingen met begeleiding op pad gaan, moet u dit zelf regelen.

Afhankelijk van de gekozen opdrachten, dient u als leerkracht een inschatting te maken van het tijdsbestek. U kunt ervoor kiezen om de opdrachten te splitsen en op meerdere momenten uit te voeren.

Aanpassen QR-codes

Mocht u als leerkracht een opdracht aan willen passen, dan kunt u via <https://www.qr-code-generator.com/> de QR-code opnieuw downloaden en printen.

Materialenlijst

- Centrum: Zoek de verschillen
 - Eventueel grote vellen papier voor op school
- Beek: Warm of koud
 - Afbeelding van warme en koude kleuren
 - Computer/printer om de foto te printen
 - Kwasten
 - Verschillende kleuren verf die corresponderen met de warme en koude kleuren
- Kerk: Gotisch of Romaans?
 - - *Geen extra materialen nodig* -
- School: Een school over 100 jaar
 - Eventueel tekenpapier als dit in het schrift niet mogelijk is
- Vijver: Een duik in de vijver
 - - *Geen extra materialen nodig* -
- Station: Op reis door de tijd
 - - *Geen extra materialen nodig* -
- Park: Creatief in de natuur
 - Zoekkaart van bladeren
- Begraafplaats: Emotie
 - - *Geen extra materialen nodig* -
- Oud gebouw: Wist je dat?
 - Iets dikker papier/karton voor het informatiebord
- Standbeeld: De geschiedenis van..
 - - *Geen extra materialen nodig* -
- Grote boom: Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet!
 - Eventueel tekenpapier als dit in het schrift niet mogelijk is
- Gemeentehuis: Een reis door de tijd
 - - *Geen extra materialen nodig*

Opdrachtbeschrijvingen

Centrum: Zoek de verschillen

Geschatte tijd: ± 20 minuten

Doel:

Jullie leren onderscheid te maken tussen groente en fruit. Dit doen jullie door op onderzoek uit te gaan en foto's te maken van verschillende groente- en fruitsoorten. Je doel bereik je door een collage te maken en deze te presenteren.

Opdracht:

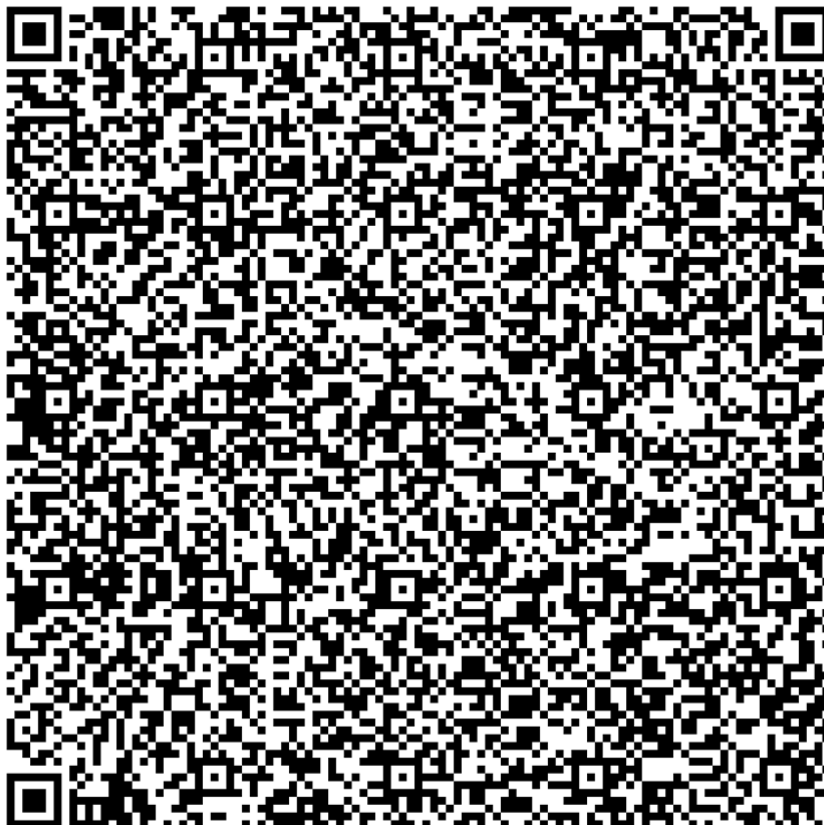
Breng een bezoek aan de **super**markt in het centrum. Daar gaan jullie op zoek naar verschillende groente- en fruitsoorten. Bij de groente- en fruitafdeling beantwoorden jullie de volgende vragen:

- Kun je onderscheid maken tussen groente en fruit? **(4. Analyseren)**
- Waarom is groente en fruit waardevol in onze leven? **(5. Evalueren)**
- Wat zou er kunnen gebeuren als er geen groente en fruit meer op aarde groeit? **(6. Creëren)**

Fotografeer verschillende groente- en fruitsoorten. En maak de volgende opdracht op school.

- Print de foto's uit.
- Maak hier een collage van.
- Onderzoek uit welke onderdelen (stengel, blad, wortel, etc.) jullie groente en fruit bestaat en schrijf dit er in steekwoorden bij.
- Presenteer jullie collage aan de klas.

Centrum: Zoek de verschillen

Beek: Warm of koud?

Geschatte tijd: ± 30 minuten

Doelen:

Jullie gaan de omgeving bij deze beek beschouwen en schilderen vervolgens een beek waarbij gebruik wordt gemaakt van warme en koude kleuren.

Opdracht:

Schilder een beek waarbij rekening gehouden wordt met warme en koude kleuren. Voordat je hier aan kan beginnen, bekijk je de omgeving bij deze beek. Stel hierbij de volgende vragen:

- Wat vinden jullie van deze beek? (5. Evalueren)
- Hoe effectief is deze beek voor de samenleving? (5. Evalueren)
- Wat zou er gebeuren als deze beek er niet meer zou zijn? (6. Creëren)

Fotografeer de beek en print dit vervolgens in zwart-wit op school. Maak daarna de volgende opdracht:

- Vouw de foto dubbel en kies voor één kant de nacht en de andere kant de dag.
- Beschilder de kant van de nacht met koude kleuren en de kant van de dag met warme kleuren.

Beek: Warm of koud

Kerk: Gotisch of Romaans?

Geschatte tijd: ± 15 minuten

Doel:

Bij deze opdracht gaan jullie een kerk bekijken. Hierbij bedenken jullie in welke stijl deze kerk is gebouwd: Gotisch of Romaans. Ook leren jullie bepaalde informatie op te zoeken over een kerk.

Opdracht:

In de middeleeuwen zijn er veel grote kerken gebouwd. In Frankrijk en Engeland werden er kathedralen gebouwd in Gotische stijl. Deze werden wereldberoemd. Deze soort kerken zijn te herkennen doordat ze versierd zijn met heel veel beelden, schilderijen, kerkramen en muurschilderingen van Christus aan het kruis, van Maria en van andere heiligen. Ook zijn er kerken die niet zo veel versierd zijn als de Gotische kathedralen. Dit zijn bijvoorbeeld de protestantse kerken in de Romaanse stijl. Volgens hen lijden de versieringen in de kerk alleen maar af van waar het werkelijk om gaat in de kerk: het geloof.

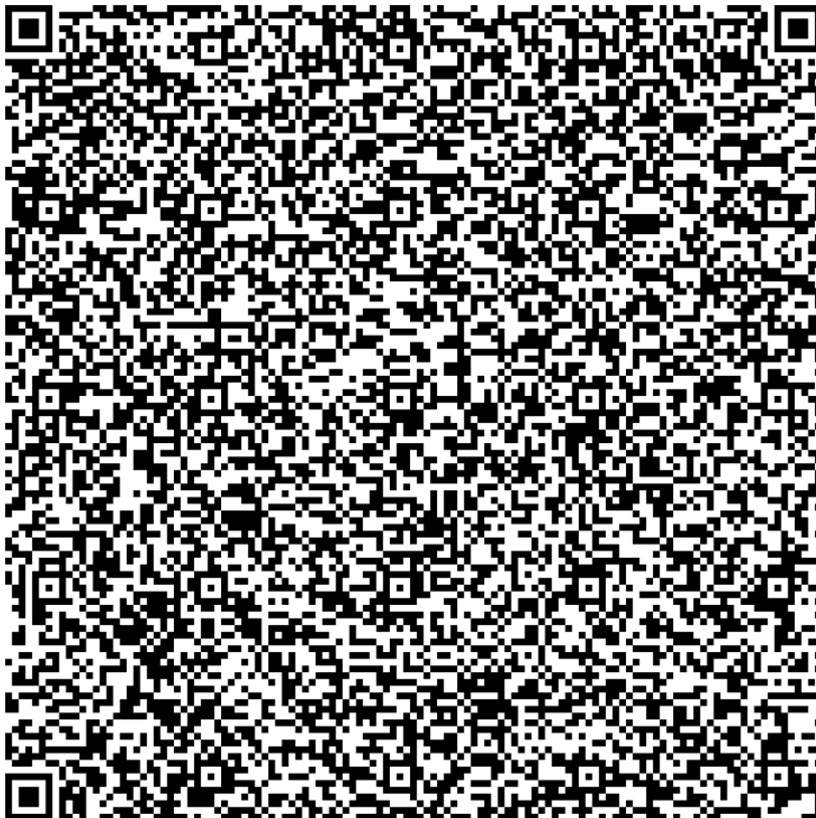
Bekijk de kerk en bedenk wat de opvallende uiterlijke kenmerken zijn.

- Is de architectuur van deze kerk in Gotische of in de Romaanse stijl ontworpen?
- In welk jaar is deze kerk geopend?

Loop naar binnen en beantwoord de volgende vragen:

- Hoeveel zitplaatsen zijn er in de kerkzaal?
- Bekijk de orgel in de zaal. Hoeveel pedalen heeft de orgel?
- Er is een stilteruimte in de kerk. Aan wie denk jij als je in de stilteruimte bent?

Kerk: Gotisch of Romaans?

School: Een school over 100 jaar

Geschatte tijd: ± 25 minuten

Doel:

Bij deze opdracht bekijken jullie samen een school en de omgeving van deze school. Jullie bespreken hoe een school er honderd jaar geleden uitzag en hoe een school er in de toekomst (over 100 jaar) uit zal zien. Jullie tekenen in tweetallen een school uit de toekomst en denken hierbij aan de omgeving en aan de vormgeving.

Opdracht:

- Bekijk de school en beschrijf wat je allemaal ziet.
- Bedenk samen met je maatje hoe de school er 100 jaar geleden uitzag.
- Bedenk samen met je maatje hoe de school er 100 jaar uitziet.
- Ontwerp/teken in tweetallen een eigen school uit de toekomst. Bedenk hierbij wat er in de omgeving allemaal te zien is.

School: Een school over 100 jaar

Vijver: Een duik in de vijver

Geschatte tijd: ± 20 minuten

Doel:

Bij deze opdracht verplaatsen jullie je in de natuur in en rondom de vijver. Vervolgens gaan jullie nadenken over welke organismen nog meer in deze omgeving kunnen leven.

Opdracht:

In deze vijver leven verschillende organismen, zoals planten en dieren.

- Ontwerp met je groepje een nieuw organisme die in de vijver of in deze omgeving zou kunnen leven of geleefd zou kunnen hebben.
- Maak dit ontwerp met spullen uit de natuur zoals takjes, stenen, gras, enzovoort.
- Maak hier een foto van, zodat jullie dit later aan de juf/meester kunnen laten zien.
- Vertel wat dit organisme kan en waarom het in deze vijver of omgeving kan leven.

Let op: je moet minimaal vier verschillende soorten materialen uit deze omgeving gebruiken.

Vijver: Een duik in de vijver

Station: Op reis door de tijd

Geschatte tijd: ± 20 minuten

Doel:

Jullie gaan bij deze opdracht nadenken over hoe een station/bushalte er vroeger uitzag en hoe dit nu is en denken hierbij na over welke veranderingen hierbij zijn geweest.

Opdracht:

Op 20 september 1839 werd de eerste spoorlijn in Nederland geopend. Dit was een stoomtrein met de naam 'De Arend'. Deze stoomtrein reed van Amsterdam naar Haarlem. Deze reis duurde 25 minuten.

- Ga nu voor jezelf na wat er in de tijd allemaal veranderd is als je kijkt naar hoe het station en de treinen er nu uitzien.
- Zoek materialen uit de omgeving en maak woorden die te maken hebben met vroeger en nu. Denk hierbij niet alleen aan hoe de trein er uitzag, maar ook de veranderingen van de omgeving en mensen.

Station: Op reis door de tijd

Park: Creatief in de natuur

Geschatte tijd: ± 20 minuten

Doel:

Je leert welke bladeren bij welke boom horen en leert creatief denken door een nieuw blad te ontwerpen.

Opdracht 1:

- Zoek in het park vijf verschillende bladeren.
- Zoek uit bij welke boom de bladeren horen. Gebruik hierbij de zoekkaart.
- Schrijf de antwoorden in je schrift. Neem de bladeren ook mee naar school.

Opdracht 2:

- Ontwerp met de vijf verschillende bladeren een nieuw blad. Bedenk zelf een creatieve oplossing.

Park: Creatief in de natuur

Begraafplaats: Emotie

Geschatte tijd: ± 25 minuten

Doel:

Bij deze opdracht leer je de geschiedenis in te beelden en je leert een kwatrijn schrijven.

Opdracht 1:

Ga op zoek naar de meest oude grafsteen op deze begraafplaats en beantwoord de volgende vragen:

- Wat is de naam van de overledene?
- In welk jaar is hij of zij overleden?
- Hoe oud was hij of zij toen ze kwam te overlijden?

Opdracht 2:

- Schrijf een kwatrijn met de emoties die je voelt op een begraafplaats. **(6. Creëren)**
Een kwatrijn is een gedicht of een strofe in een gedicht van vier regels en met meestal twee rijmklanken. Het heeft meestal rijmschema a-a-b-a, maar ook andere rijmschema's zijn mogelijk zoals a-b-a-b.

Voorbeeld:

Sommige gaan jong anderen gaan oud

Niemand kan dat vooraf voorspellen

De leegte die je dan achterlaat

Zijn met geen woorden te vertellen

Begraafplaats: Emotie

Oud gebouw: Wist je dat?

Geschatte tijd: ± 30 minuten

Doel:

Bij deze opdracht verplaatsen jullie je in toeristen die voor het eerst in jullie dorp/stad komen. Wat is voor hen belangrijk om te weten? Dit koppel je aan wat je al weet over de natuur (de omgeving) en de geschiedenis (bouwjaar) van het gebouw.

Opdracht:

- Maak een informatiebord voor toeristen.
- Het is belangrijk dat de toeristen in één oogopslag kunnen zien waar het over gaat.
- Zorg dat er niet te veel tekst op staat, maar dat het wel volledig is.
- Zorg dat duidelijk is:
 - a. Hoe oud dit gebouw is (wat denken jullie).
 - b. Hoe de omgeving rond dit gebouw eruit ziet.
 - c. Waar het gebouw voor dient.

Oud gebouw: Wist je dat?

Standbeeld: De geschiedenis van ...

Geschatte tijd: ± 20 minuten

Doel:

Jullie leren bij deze opdracht om na te denken over het verhaal achter een beeld. Dit leren jullie te verwoorden op papier, waarbij jullie de koppeling maken naar het tijdperk waar dit standbeeld uit komt.

Opdracht:

- Bekijk het standbeeld.
- Waar denk jij aan bij het zien van dit standbeeld?
- Wat zou het verhaal kunnen zijn achter dit standbeeld?
- Bedenk uit welke tijd dit standbeeld zou kunnen zijn.
- Schrijf hier een gedicht over. Kies uit:
 - Een elfje
 - Een gedicht van minimaal 8 en maximaal 20 regels
 - Een haiku
 - Een limerick

Standbeeld: De geschiedenis van ...

Grote boom: Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet!

Geschatte tijd: ± 25 minuten

Doel:

Bij deze opdracht maken jullie een tekening. Jullie leren kijken naar de omgeving en een koppeling te maken naar een ander tijdperk.

Opdracht:

- Bekijk de boom en kijk eens rond naar de omgeving rondom deze boom.
- Hoe ziet dit er nu uit?
- Teken de boom in het midden van het blad.
- Vouw het blad eventueel dubbel.
- Teken op de ene helft de omgeving zoals het er nu uit ziet.
- Teken op de andere helft de omgeving zoals het er in de industriële revolutie uitgezien zou kunnen hebben.

Grote boom: Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet!

Gemeentehuis: Een reis door de tijd

Geschatte tijd: ± 30 minuten

Doel:

Bij deze opdracht gaan jullie nadenken over de toekomst. Wat zouden er voor uitvindingen ontdekt kunnen zijn en hoe ziet het dorp er dan uit? Jullie leren nadenken over de omgeving zoals deze er in een ander tijdperk uit zou kunnen zien.

Opdracht:

Stel: over 100 jaar ben jij de burgemeester van jouw dorp.

- Hoe ziet deze er dan uit? Denk hierbij aan de natuur, gebouwen, vervoer, speelplaatsen, etc.
- Schrijf hier een verhaal over van maximaal 1 A4. Denk hierbij wel aan alle leestekens.

Gemeentehuis: Een reis door de tijd

Uitvoering in de praktijk

Om dit product te testen zijn met een aantal kinderen een paar opdrachten vanuit QR-codes uitgevoerd. Deze opdrachten zijn uitgevoerd in de omgeving waar het kind woont. Hieruit is duidelijk geworden dat er een materialenlijst ontbrak. De kinderen gaven aan dat ze het vervelend vonden dat het onduidelijk was welk materiaal gebruikt moet worden per QR-code. Verder waren deze kinderen erg enthousiast over het verloop van de geteste QR-codes. De kinderen vonden het indrukwekkend om met een tablet te werken in de omgeving.

In de evaluatie is geconcludeerd dat sommige kinderen nog onvoldoende kennis hebben over hun eigen omgeving. Tijdens deze opdrachten is naar voren gekomen dat een aantal kinderen bijvoorbeeld niet wisten in welke stijl de kerk in hun omgeving is gebouwd.

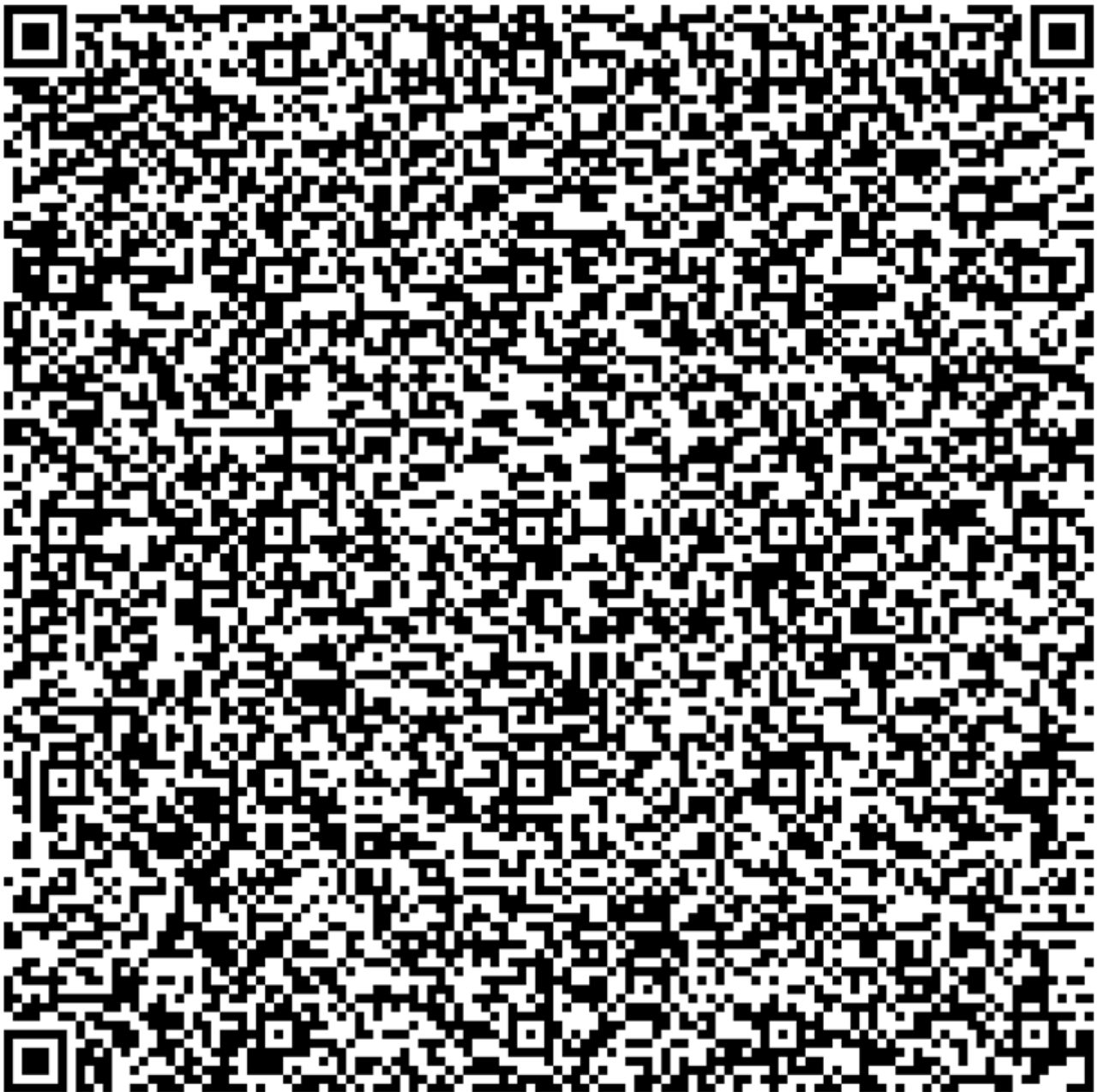
Centrum: Zoek de verschillen

Beek: Warm of koud

Kerk: Gotisch of Romaans?

School: Een school over 100 jaar

Vijver: Een duik in de vijver

Station: Op reis door de tijd

Park: Creatief in de natuur

Begraafplaats: Emotie

Oud gebouw: Wist je dat?

Standbeeld: De geschiedenis van ...

Grote boom: Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet!

Gemeentehuis: Een reis door de tijd

Screenshots presentatie Prezi

Link Prezi:

http://prezi.com/j5chwy7aytmz/?utm_campaign=share&utm_medium=copy

Haal meer uit je omgeving met 12 QR-codes

Begrijpbaarheid in de klas
Linken
Evaluatie

Humide Unlu, Betül Günes, Anne Kersten, Anne Onnink,
 Leonie Dunk, Maud Verheij en Kevser Solak

Prezi

Onze gezamenlijke visie

- Interdisciplinaire vakintergratie 'salade'
- De Taxonomie van Bloom
- 21e Eeuwse vaardigheden
- Omgevingsonderwijs

Bloom's Taxonomie

Hogere orde denken ↑

Prezi

Omgevingsonderwijs in QR-Codes

- Omgevingsonderwijs
- Plek overschrijdend
- Alle vakken zijn geïntegreerd
- Locaties QR-code

Centrum: Zoek de verschillen
Beek: Warm of koud?
Kerk: Gotisch of Romaans?
School: Een school over 100 jaar
Vijver: Een duik in de vijver
Station: Op reis door de tijd
Park: Creatief in de natuur
Begraafplaats: Emotie
Oud gebouw: Wist je dat?
Standbeeld: De geschiedenis van...
Grote boom: Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet!
Gemeentehuis: Een reis door de tijd

Conclusion

Voor en nadelen van onze opdracht en onze visie

voordelen:

- De leerkrachten hebben meer tijd omdat de zaakvakken in samenhang worden aangeboden
- De 21e eeuwse vaardigheden en de Taxonomie van Bloom komen aanzienlijk aanbod
- Omgevingsonderwijs dwingt tot actief en zelfstandig leren

nadelen:

- Het nadeel van onze visie is dat de doelen van de zaakvakken verdwijnen. Er komen nieuwe samenhangende doelen.
- Het nadeel van onze opdracht is dat de leerkrachten heterogene groepen moeten samenstellen omdat we de hogere orde denkopdrachten erin hebben zitten

Evaluatie

De aanpassingen die wij hebben gedaan zijn:

- Theorie was onvoldoende verwerkt in de opdrachten dit hebben we veranderd
- We hebben de opdracht uitgevoerd met een onderzoeksgroep van 12 jarige kinderen
- Alle kinderen moeten dezelfde QR-code app downloaden (zie opdrachtenbeschrijving)
- We hebben de tijdsduur per QR-code toegevoegd.